

Ivan Kosić

Nacionalna i sveučilišna knjižnica

Hrvatske bratske zajednice 4, HR-10000 Zagreb

ikosic@nsk.hr

HRVATSKE ĆIRILIČNE KNJIGE U ZBIRCI RUKOPISA I STARIH KNJIGA NACIONALNE I SVEUČILIŠNE KNJIŽNICE U ZAGREBU

U Zbirci rukopisa i starih knjiga, među hrvatskim latiničnim i glagoljičnim knjigama, u posebnoj skupini pohranjeno je ukupno šesnaest naslova, odnosno dvadeset pet izdanja knjigâ tiskanih bosansko-hrvatskom ćirilicom. Uglavnom su to prijevodi i preradbe djela stranih autora. Knjige su objelodanjene u šesnaestom, sedamnaestom i osamnaestom stoljeću, i to u Mletcima, Rimu, Urachu i slovačkoj Trnavi.

U ovom su radu ćirilčne knjige prema njihovu sadržaju razvrstane u početnice, katekizme, legende o Mariji, Sveto pismo Novoga zavjeta i teološku, odnosno ćudoredno-poučnu prozu te poredane vremenskim slijedom njihova objelodanjivanja. U opisu svakog izdanja naslov je u cijelosti prepisan, doneseni su impresum i materijalni opis, zatim i preslik naslovne stranice te opisan uvez, a donesena je i signatura na kojoj je izdanje pohranjeno.

U fondu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, zapravo u njezinoj Zbirci rukopisa i starih knjiga, među hrvatskim latiničnim i glagoljičnim knjigama, u posebnoj skupini je pohranjeno ukupno šesnaest naslova, odnosno dvadeset pet izdanja knjigâ tiskanih bosansko-hrvatskom ćirilicom,¹ koje su u Knjižnicu najvećim dijelom prispjele otkupom zbirke Ljudevita Gaja. Uglavnom su to prijevodi i preradbe djela stranih autora, ponajviše crkvenih naučitelja i teologa, čije je učenje bilo općeprihvaćeno u katoličkom svijetu.

---

¹ Rad posvećujemo akademiku Stjepanu Damjanoviću za njegov šezdesetpeti rođendan.

Knjige su objelodanjene u šesnaestom, sedamnaestom i osamnaestom stoljeću, u osminskom (octavo, 8°) i šesnaestinskom (sedecimo, 16°) formatu, i to deset izdanja u Mletcima, tri u Rimu, dva u Urachu te jedno posebnom vrstom ćirilice u Trnavi, u Slovačkoj.

U Mletcima je u XV. st. tiskano oko 4500 izdanja, tako da slobodno možemo reći kako su Mletci u ono vrijeme bili najjače tiskarsko središte, i to ne samo u Italiji nego i u Europi. Ondje je od 1493. do konca XIX. st. tiskano najviše hrvatskih izdanja.

Kukuljević² u *Bibliografiji hrvatskoj* navodi 2963 hrvatska izdanja tiskana glagoljicom, ćirilicom i latinicom, a od toga je 256 naslova (četnaest ćirilčnih) tiskano u Mletcima. Zatim, Jurić³ u bibliografiji hrvatskih latinista navodi da je od 1477. do konca XIX. st. u europskim tiskarskim središtima objelodanjeno 5920 izdanja hrvatskih latinista, od toga 312 u Mletcima. Potom, njemački bibliograf i knjižni povjesničar, Werner Schmitz, u bibliografiji *Südslavischer Buchdruck in Venedig* navodi da su u Mletcima od 1502. do 1800. tiskana 583 južnoslavenska izdanja, a od toga 474 hrvatska (dvadeset ćirilčnih), uključujući i djela tiskana glagoljicom te djela hrvatskih latinista.

U ovom su radu ćirilčne knjige prema njihovu sadržaju razvrstane u početnice, katekizme, legende o Bogorodici Mariji, Sveto pismo Novoga zavjeta i teološku, odnosno ćudoredno-poučnu prozu te poredane vremenskim slijedom njihova objelodanjivanja. U opisu svakog izdanja naslov je u cijelosti prepisan, doneseni su impresum i materijalni opis, zatim i preslik naslovne stranice te opisan uvez, a donesena je i signatura na kojoj je izdanje pohranjeno. Zbog ograničenosti prostora morao je, na žalost, biti izostavljen podroban opis sadržaja. Na kraju je donesen i popis osnovne literature kojom se autor u sastavljanju rada služio.

Pri prenošenju ćirilčnih znakova u latinične nastojalo se poštivati načelo *znak za znak*, pa su u preslovljavanju rabljeni i pojedini znakovi (Ѡ = ѡ, Ѣ = ѣ, Ѥ = ѥ [= j], Ѭ = ѭ) kojih nema u hrvatskom grafijskom sustavu, i to prema preporukama stručnjaka s Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Staroslavenskog instituta te Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Posebno su zanimljive naknadne zabilješke ćirilicom, glagoljicom i latinicom, koje pokazuju sudbinu i put pojedinoga primjerka knjige do Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu te potvrđuju da su učeni Hrvati poznavali i služili se podjednako svim trima pismima.

---

² Ivan Kukuljević Sakcinski (1816.–1889.), povjesničar i političar.

³ Šime Jurić (1915.–2004.), klasični filolog, književni povjesničar i bibliograf.

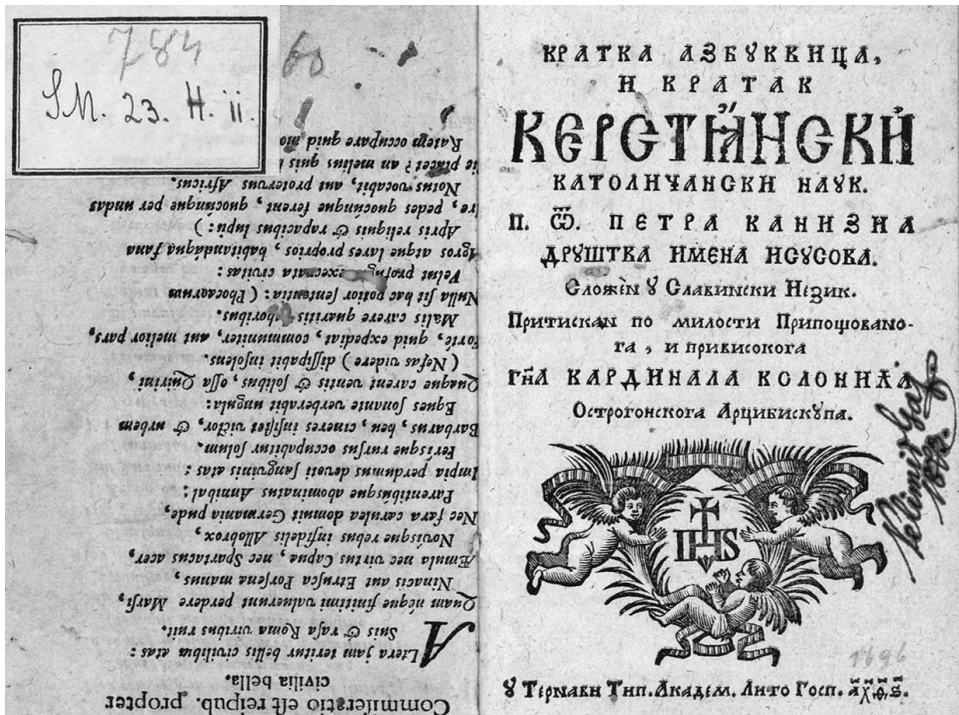
U ovaj rad nisu uvrštene knjige tiskane tzv. građanskom ćirilicom, poglavito bugarske, crnogorske, makedonske i srpske, koje ukupno čine 645 jedinica, budući da one ne spadaju u Croaticu nego čine zasebnu skupinu, pa su i smještene na zasebnu signaturu.

Želimo posebno zahvaliti sljedećim djelatnicima Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu: Darku Čižmeku, koji je digitalno snimio sve naslovnice, kao i Jasenki Zajec, koja je sažetak prevela na engleski jezik, zatim Zvezdani Markesini, Marici Tomić, Martini Frković, Borisu Krstiću i Marku Oreškoviću na tehničkoj pomoći.

Početnice

Canisius, Petrus

1. Kratka azbukvica i kratak kerstjanski katoličanski nauk. P. Ōt. Petra Kanizia⁴ Društva imena Isusova. Složen u Slavinski Iezik. Pritiskan po

⁴ Petrus Canisius (Pieter de Hondt, 1521.–1597.), nizozemski teolog, crkveni naučitelj, isusovac.

milosti Pripočovanoga, i privisokoga Gña Kardinala Koloniĵa Ostrogonskoga Arcbiskupa.⁵

U Ternavi⁶ Tip. Akadem.⁷ Lito Gosp. ā ĥ th ž [= 1696.] — [2] + mv [= 42] str. (A8—C8); 16° (14,6×9 cm)

Stranice su označene ćiriličnim slovima. Na naslovnici je tamnosmeđom tintom potpisan *Velimir Gaj 1873.*⁸ Primjerak je uvezan u tvrdu kartonsku ljepenku (15×9,2 cm) presvučenu svijetlosmeđim papirom, a hrbat bijelom kožom.

NSK Zagreb, R II B — 16° — 16 (St. sign.: R 784)

⁵ O ćiriličnim izdanjima Akademске tiskare u Trnavi brinuo se kardinal Leopold Kolonić (Lipót Kollonich, 1631.—1707.), ostrogonski nadbiskup i *primas Hungariae*, koji je godine 1681. dao za tiskaru nabaviti ćirilična slova, pomalo različita od slova kojima su se u Mletcima tiskala djela bosanskih franjevaca, kao i od slova koja su se rabila u ruskim tiskarama. Srpski knjižni povjesničar, Laza Ćurčić u svojoj studiji *Tobožnja unijatska štamparija u Trnavi* (str. 16) tvrdi da su ta slova »lepša od ćiriličkih slova koja su upotrebljavana u rumunskim, ruskim i ukrajinskim štamparijama do kraja 17. veka. Po unošenju novina u tradicionalnu ćirilicu, trnavska slova prethode uvođenju građanske ćirilice u Rusiji Petra Velikoga«. Kanizijevo je djelo prevedeno na hrvatski jezik slavonskom ikavicom te tiskano zapravo jednim kompromisnim pismom između ustavne, odnosno srpskopравoslavne, te brzopisne, odnosno bosanske ćirilice, i to na poticaj Vatikanske kurije, koja je bila uvjerena da bi se na taj način mogao napraviti most u približavanju pravoslavnih vjernika katoličkoj crkvi.

⁶ Turci su godine 1543. osvojili Pečuh, pa su se nadbiskupi iz Mađarske preselili u slovačku Trnavu. Kaločki je nadbiskup Juraj Drašković (1525.—1587.) pokušao još godine 1586. onamo dovesti isusovce, koji su 1615. ondje otvorili školu, ali je zbog sukoba između katolika i protestanata ona ubrzo prestala djelovati. Kardinal Péter Pázmány (1570.—1637.), pečuški nadbiskup, otvorio je godine 1635. u Trnavi sveučilište koje je ondje djelovalo sve do 1777., kada je nakon raspuštanja isusovačkoga reda preseljeno u Budim.

⁷ Prema Alojzu Zelligeru, prva hrvatska knjiga tiskana 1634. latinicom u Trnavi jest *Kratka azbukvica i kratak kerstjanski katoličanski nauk*, a godine 1696. početnica je tiskana ćirilicom te sljedeće 1697. i latinicom pod naslovom *Kratka abekavica i kratak kerstianski katolicsanski nauk* (U Ternavi Typom Acadē. Litto Gosp. 1697.). Prema Šimi Juriću, u Akademskoj tiskari na Sveučilištu u Trnavi tiskano je više od stotinu djela hrvatskih latinista.

⁸ Hrvatska je zemaljska Vlada 20. listopada godine 1893. otkupila i darovala Kraljevskoj sveučilišnoj knjižnici rukopisnu i knjižnu zbirku Ljudevita Gaja (1809.—1872.), čije je preuzimanje obavljeno od 20. ožujka do 20. travnja 1894. Najstariji Gajev sin Velimir (1845.—1902.) popisao je sav fond u protegu od 1872. do 1874. i na svaku se rukopisnu i knjižnu jedinicu potpisao (*VGaj, Velimir Gaj, Velimiri Gaj*) te 1875. u Zagrebu objavio katalog pod naslovom *Knjižnica Gajeva : ogleđ bibliografskih studija*, prema kojemu je Gajeva knjižnica sadržavala ukupno oko 17.000 svezaka rukopisne i knjižne građe, a bila je podijeljena na trideset dvije skupine. Gajeva zbirka čini najvrjedniji dio fonda Zbirke rukopisa i starih knjiga.

Karaman, Matej

2. 1) Bukvárъ slavenskijъ pismeny Veličajšagō Učitelê B. Ieronima Stridonskagō narečatanъ.⁹

Въ Римѣ Типомъ Světágō Sobóra o^t Razmnoženiê Vêrī. Vъ Lêto čōjž. [= 1739.] Izvoleniemъ Starêišihъ. [Glag.]

Bukvarъ slavenskijъ pismeny Prepodóbnagō Kŷrilla Slavênôtmъ Episkopa narečatanъ.

⁹ U Rimu je godine 1738. za učitelja crkvenoslavenskoga jezika i priređivača Propagandinih izdanja na crkvenoslavenskom jeziku postavljen splitski jezikoslovac-glagoljaš Matej Karaman (1700.–1771.), potonji osorski biskup od 1742. i zadarski nadbiskup od 1745. Ruskú redakciju staroslavenskoga jezika držao je maticom svih slavenskih jezika i književnim jezikom Južnih Slavena. Priredio je godine 1741. glagoljično izdanje misala *Missale Romanum Slavonico idiomate : Missalъ rimskijъ slavenskimъ êzykomъ* te tri izdanja *Bukvara slavenskoga*, i to 1739., 1753. i 1763., a izdanje iz 1788. objelodanjeno je poslije njegove smrti. Sadržaj hrvatskih početnica sličan je onovremenim latinskim početnicama ili psaltirima, odnosno abecedarima.

Вѣ Римѣ Тѣромѣ Свѣтагѣ Собора ѿ Размноженіа Вѣры.¹⁰ Вѣ лѣто а ѿ І th [1739.] Izvoleniemъ Starêjšihъ. — [40] l. (A8—E8) : ilustr.; 8° (18,4×11,5 cm) [Ćir.]

Listovi nisu označeni. Na l. E3—E7 donesen je Karamanov komentar o vrijednostima glagoljičnih i ćirilčnih slova u odnosu na latinicu (*Sacerdotis Matthaei Caraman Spalaten. In Alphabetum Illyricum expositio*). Na prednaslovnom je listu donesena grafika »Presveto Trojstvo kruni Blaženu Djevicu Mariju«. Primjerak je restauriran pa preuvezan u tvrdi kartonsku ljepenku (19,2×12,2 cm) presvučenu žutom kožom. Na naljepnici, u gornjem lijevom kutu, na unutarnoj strani prednjih korica, tintom je zabilježena stara signatura *S M. 21. H 5*, a malo niže *Ex Libris Matthaei Tomlanovich*. Primjerak je uložen u kartonsku kutiju presvučenu sivim platnom s dvjema bijelim platnenim vezicama.

NSK Zagreb, R II A — 8° — 17 (St. sign.: R 351)

2) Bukvarъ slavenskijъ pismeny Veličajšagō Učitelē B. Ieronima Stridonskago napečatanъ.

Вѣ Римѣ Тѣромѣ Свѣтагѣ Собора ѿ Размноженіа Вѣрѣ. Вѣ Лѣто чѣлѣ [= 1753.] Izvoleniemъ Starêjšihъ. [Glag.]

Bukvarъ slavenskijъ pismeny Prepodōbnagō Kŷrilla Slavēnōmъ Eri-skopa napečatanъ.

¹⁰ Papa Grgur XV. (Alessandro Ludovisi, 1554.—1623.) u Rimu je 1622. utemeljio *Zbor za širenje vjere* (Congregatio de Propaganda Fide), a papa Urban VIII. (Maffeo Barberini, 1598.—1644.) utemeljio je 1626. tiskarsku radionicu pod nazivom *Typographia Polyglotta Sacrae Congregationis de Propaganda Fide*, u kojoj je od 1628. do 1791. objelodanjeno i devetnaest hrvatskih glagoljičnih te dvije ćirilčne knjige, među kojima su i časlovi te misali što su ih priredili Rafael Levaković (1590.—1650./1663.), Ivan Paštrić (1636.—1708.), već spomenuti Matej Karaman i Matej Sović (1712.—1774.). Franjo Glavinić (1585.—1652.), franjevac i povjesničar, kanio je u Rijeci, gotovo stotinu godina nakon prestanka djelovanja Kožičičeve tiskarske radionice godine 1531., ponovno utemeljiti glagoljašku tiskaru u kojoj bi priređivao glagoljske liturgijske knjige, nadajući se da će dvadeset četiri sanduka glagoljičnih i ćirilčnih slova iz zaplijenjene protestantske tiskare u Urachu biti prevezena u Rijeku. Međutim, car Ferdinand II. (1578.—1637.), prosljedio je sanduke u Rim, u novoutemeljenu Tiskaru Kongregacije za nauk vjere. Isusovac Josip Jurić u radu pod naslovom *Pokušaj Zbora za širenje vjere god 1627. da kod Južnih Slavena uvede zajedničko pismo* iznio je raspoloženje dalmatinskih biskupa u vrijeme kada su se 1626. i 1627. morali izjasniti kojim pismom žele da se tiskaju crkvene knjige za katoličke Hrvate, pa otkriva u službenim dokumentima da su se za ćirilicu opredijelili splitski nadbiskup Sforza Ponzoni (1616.—1641.) i osorski, poslije zadarski nadbiskup, Oktavijan Garzadoro († 1633.) te smederevski fra Albert Rendić († 1629.), podjednako za glagoljicu i ćirilicu ninski biskup Blaž Mandevi († 1645.) i rabski Teodor Đurin († 1635.), dočim je samo za glagoljicu bio krčki biskup Alvisse Lippomano (1586.—1640.). Francesco Ingoli (1578.—1649.), tadašnji Propagandin tajnik, bio je pak isključivo za ćirilicu.

Vъ Rimê Tÿpomъ Svѣtago Sobóra ô^t Razmnoženіę Vѣry. Vъ lѣto â ð ñ ģ [1753.] Izvolenіemъ Starѣjšihъ — 78 str. (A8—E8) : ilustr. ; 8° (a. 16,7×11,5 cm; b. 18,1×11,5 cm) [Ćir.]

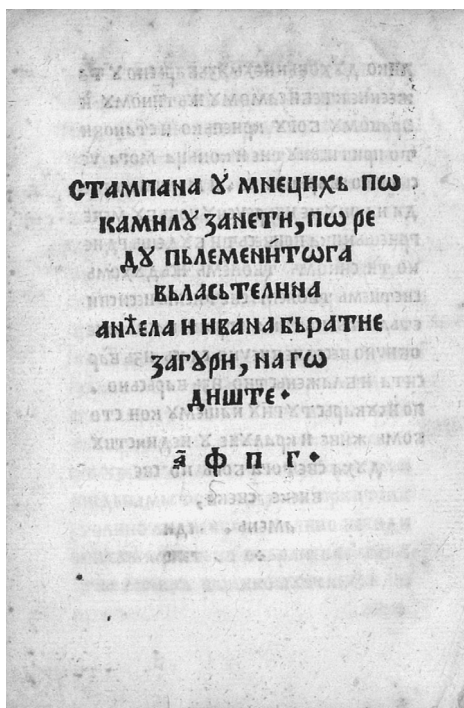
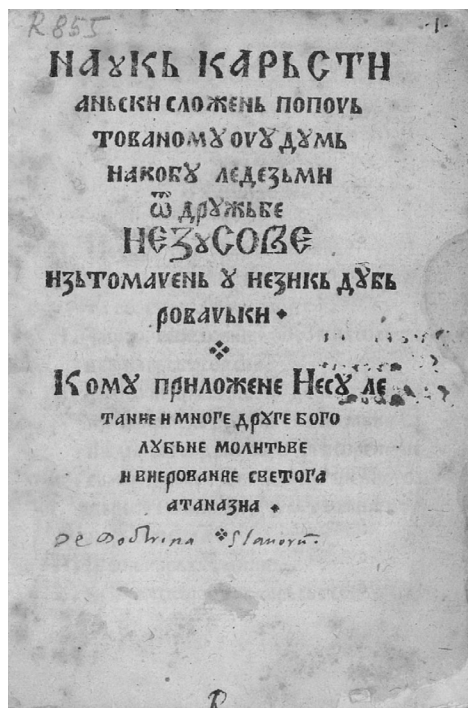
Listovi su označeni arapskim brojkama. Na str. 69–78 donesen je Karamanov komentar o vrijednostima glagoljičnih i ćirilčnih slova u odnosu na latinicu (*Matthaei Caraman Archiepiscopi Jadren. In Alphabetum Illyricum expositio*). Na prednaslovnom listu donesena je grafika »Presveto Trojstvo kruni Blaženu Djevicu Mariju«. Primj. a) uvezan je u mekanu kartonsku ljepenku (17×11,8 cm) presvučenu ljubičasto mramoriranim papirom. Na naljepnici, u gornjem lijevom kutu, na unutarnjoj strani prednjih korica, tintom je zabilježena stara signatura *S M. 23. F 21*, a malo niže nalijepljen je ekslibris »Valperga di Masino e di Caluso. IX. 509. D.«. Primj. b) uvezan je u tvrdi kartonsku ljepenku (18,6×11,8 cm) presvučenu žutom kožom. Na praznom prednaslovnom listu je s prednje strane nalijepljen list vel. 26,2×17,7 cm, na kojem su tintom ispisane crkvenoslavenske riječi te njihovo značenje na talijanskom jeziku, a na listiću nalijepljenom na poleđini tintom je zabilježena staroslavenska azbuka. Na poleđini ćirilčne naslovnice tamnosmeđom je tintom zabilježen podatak o nabavi 3213/1936.

NSK Zagreb, R II A — 8° — 16 a (St. sign.: R 714), b (St. sign.: R 332, R 714)

Katekizmi

Ledesma, Diego de

3. **Наука каръстианьски сложенъ пороцьтованому оу (!) думъ Iakovu Ledezьmi¹¹ oт Дружьбе IEZUSOVE izьtomačenъ u iezikъ dubьrovački¹².**

¹¹ Diego de Ledesma (1520. — 1575.), španjolski teolog i filozof, isusovac.

¹² Djelo je s talijanskoga prevedeno na hrvatski jezik, i to na dubrovački štokavsko-ijekavski govor s primjesama crkvenoslavenskoga, a ime prevoditelja nije poznato. Vjekoslav je Štefanić u svojoj studiji naslovljenoj *Jakov Ledesma i njegov »Nauk karstian-ski«* (1583) prenio cjelovit tekst Ledesmina katekizma građanskom ćirilicom s manjim izmjenama te kratko opisao jezik, kao i pismo, o kojem piše (str. XXVIII) »napuštanjem nepotrebnih slova (osim ъ), osobito svih onih nadslovnih znakova i skraćivanja riječi, grafika našega prijevoda veoma se približila bosanskom pismu odnosno idealu fonet-skog pisanja na narodnom jeziku«.

Komu priložene Iesu letanie i mnoge druge bogolubvne molitve i vie- rovanie svetoga Atanzia .¹³

<Stampana u Mnescihъ pô Kamilu Zaneti,¹⁴ pô redu p̄lemenitôga v̄las̄telina An̄jela i Ivana b̄ratie Zaguri,¹⁵ na gôdište ã f p g [= 1583.]> — [44] l. (A8—E8, F4) ; 16° (14,5×9,6 cm)

Listovi nisu označeni. Primjerak nema korica nego je uložen u svijetlo-smeđu kartonsku mapu (15,1×10,3 cm) s dvjema zelenim vezicama. Na na-slovnici je svijetlosmeđom tintom zabilježeno *De Doctrina Slavorū*.

NSK Zagreb, R II B — 16° — 14 (St. sign.: R 855)

Canisius, Petrus

4. Summa Nauka hristianskôga¹⁶ složena častnimъ Naučiteljémъ Bôgoslovcemъ Petromъ Kanisjemъ, tûmačenà izъ Latinskôga jâzika ũ S̄lovinsky, i ũtičenà pó zapovêdy pr̄svetôga Ôtcá Papè Gregôria Trîna-destôga.¹⁷

U Rimú pri Dominikú Baži,¹⁸ Lêto gospodnjè ,a f p g' [= 1583.] — rcz [196] l. (A4—Z4, Aa4—ZZ4, Aaa4—Ccc4) : ilustr. ; 8° (21,7×16 cm)

Listovi su označeni ćirilčnim slovima, a arci usporedno ćirilčnim slo-
vima i azbučnim redom te latiničnim slovima i abecednim redom. Na po-

¹³ Sv. Atanzije (Ἀθανάσιος, o. 295.—373.), aleksandrijski patrijarh, grčki crkveni otac.

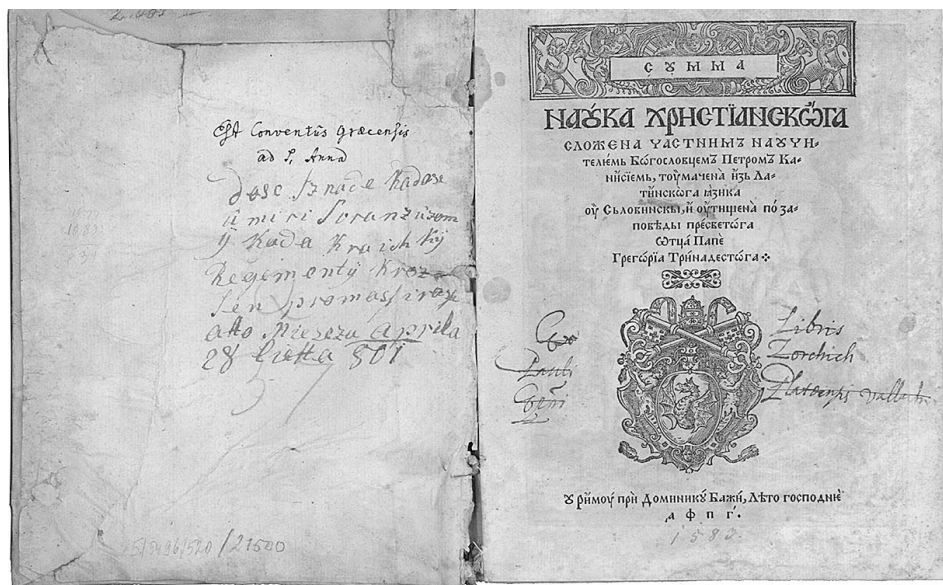
¹⁴ Camillo Zanetti († o. 1583.), talijanski tiskar, tiskao je u Mletcima od 1542.

¹⁵ Braća Angelo Jerolim i Ivan Zagurović tiskali su u Mletcima od 1569. do 1583.

¹⁶ Djelo je na crkvenoslavenski jezik hrvatske redakcije preveo zadarSKI svećenik i pjesnik Šimun Budinić (1530./1535.—1600.), pa dao tiskati ćirilicom, a iste godine i latinicom pod naslovom *Summa nauka christianskoga ... <Koiè iz Vlasskoga, illi Latinskoga iazika, v Slouignsky lazik protumac'io jest Pop Ssimon Bodineo Zadrarinin.>* (V Rimu, pri Dominiku Baži. Lieto Gospodgnè, / M D LXXXIII.). Fran je Kurelac u Rijeci 1861. pri-redio te dao ponovno tiskati Budinićev prijevod *Pokorni i mmozi ini Psalmi Davidovi*, a u predgovoru pod naslovom *O popu Šimunu Budinicu (!) Zadrarinu i njegovih knjigah* (str. XXV) o jeziku Budinićeva prijevoda Kanizijeva katekizma piše: »Već sam nekoliko put natuknuo, da je Šimin jezik, kojim piše u Canisiju, razlik od onoga, što mu je u dru-gih knjigah. U čem je dakle te razlike? U tom, da, čim je u Psalmih ter Izpravniku jezik posve mu Hrvatski, u Canisiju mal ga ne rekoH *vseslovinskim*. Ko ga samo obršice pogleda, drugo mu ne rečè, nego da je pisao Slaveno-hrvatski, er se tamo čita *duhovnoe, preroždenije, utverždaje, mežd, gorušt, vlhvovanje, uzdržiši, mnogaja, abie, ašče, zane* itd.; nu onaj, što ga pronire dublje, zaslèditi može i besèd Čeških, a i Poljskih.«

¹⁷ Grgur XIII. (Ugo Boncompagni, 1502.—1585.), papa od 1572.

¹⁸ Domenico Basa († 1596.), talijanski tiskar i nakladnik, tiskao je u Rimu od 1579. do 1596. i bio nakladnikom Paola Manuzija (1512.—1574.), koji je pak tiskao te izdavao knjige u Mletcima od 1553. do 1572., a u Rimu od 1562. do 1570., kao i Alda Manuzija ml., koji je tiskao te izdavao knjige u Mletcima od 1567. do 1595., ujedno u Bologni od 1585. do 1586.

leđini naslovnice donesena je grafika »Isus na križu«. Drvorezni su inicijali urešeni biljnim motivima. Na unutarnjoj strani prednjih korica tamnosmeđom je tintom zabilježeno *Est Conventus Graecensis ad S. Anna(m)*, na naslovnici *Ex Libris Pauli Zorchich Ep̄pi Platoensis Vallachi*, a na l. e [= 5], ispod teksta, zabilježeno je *Ex libris Monasterii S. Ioannis, Gomirii*. Primjerak je uvezan u mekanu kartonsku ljepenuku (21,9×15,8 cm) presvučenu žutom kožom. Hrbat je na četirima mjestima prošiven kožnom vrpcom, a nakon restauriranja uvezane su i dvije kožne vezice.

NSK Zagreb, R II B — 8° — 6 (St. sign.: R 844)

Divković, Matija

5. Nauk karstianski za narodъ slovinski. Ovi nauкъ Izdiačkoga Iezika ispisa, privede; i složi u iezikъ Slovinski¹⁹ Bogojliubni Bogoslovacъ.

¹⁹ Fra Matija je Divković (1563.–1631.) utemeljitelj bosanskohercegovačke književnosti na hrvatskom narodnom jeziku, koji on naziva bosanskim, slovinskim i naškim, a govor mu je bio štokavsko-ijekavski s primjesama ikavskoga iz okolice Olova i Kreševa obogaćen dalmatinsko-dubrovačkim rječnikom. Divković je »budući kapelano u Sarajevu. Na iliadu, i šesat, i deveto [= 1609.] Godište poporoženju Isukarstovu« dovršio te u Mletcima 1611. tiskao veliki *Nauk karstianski*, koji je namijenjen ponajprije svećenicima i sadržava razmatranja o misi, molitvama, sakramentima te zapovijedima Božjim, a posvećen »Plemenitomu, i visokomu Gñu, Gñu Antunu Gargureviju Bošnjaninu Isaraeva i Pavii sinu jñiegovu«. Dalje, u posveti piše: »Ovo moie dielo, Nauka karstianskoga, koisa^m moieim ne iakieim životom i slabom pametiu priveo izdiačkoga iezika, i složio unaš iezikъ Slovinski. Takoier nebudući čampe,

**P. Ôt. Fra Matie Divkoviĵ Iz Ielašakĵ Izprovincie Bosne Arĵentine. Uvo-
mu se nauku zdarĵe mnoge stvari vele korisne za spasene koliko zare-
dovnike, toliko za svietovĵne ĵliude kakose oĵito vidi ĵaseĵieĵ(!) ove
kĵige (!).**

UMnetcie Na iliadu i űesat, i iedinonaest. [= 1611.] Popetru Marii Berta-
nu.²⁰ Koĵ carkve koiase zove Sveta Maria Formoĵa. — [10] + [6] + 308/ti l.
(+8, +8, A8, E8—Z8, Aa8—Pp8, Qq4) : ilustr. ; 8° (a. 14,9×9,8 cm; b. 16,2×10,7
cm; c. 14,9×9,9 cm; d. 15,9×10,3 cm)

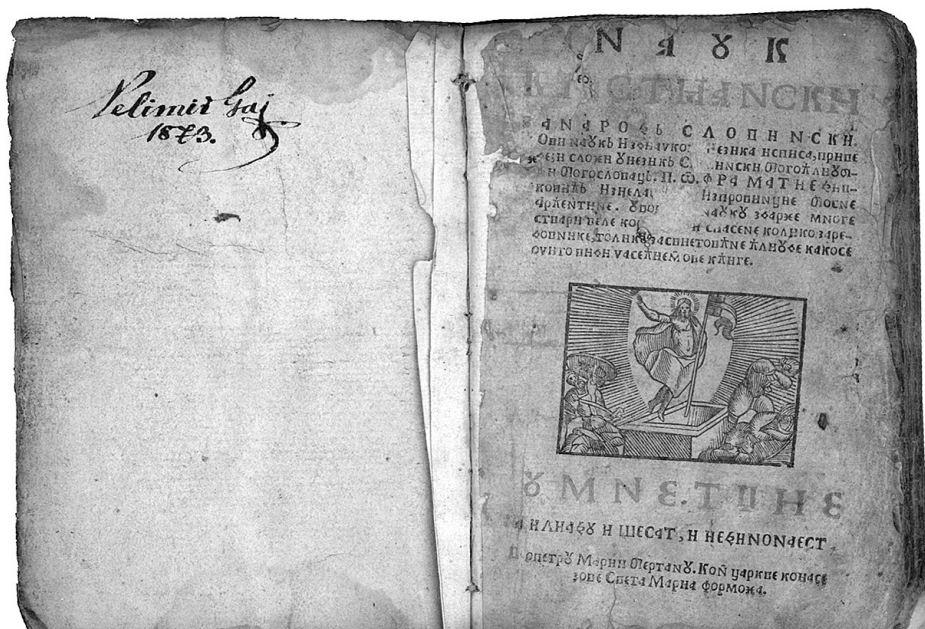
Kalendar je otisnut crnim i crvenim slovima, a listovi su oznaĵeni uspo-
redno ćirilĵnim slovima i arapskim brojkama. Djelo je ureűeno grafikama
s prizorima iz Novoga zavjeta. Primj. a) uvezan je u meku kartonsku lje-
penku (15,5×10 cm) presvuĵenu crnom koĵom u slijepom tisku s rebrastim
hrptom i ostatcima kopĵe od koĵe i kovine. Nedostaju listovi 3—30, 57, 73,
96, 105, 112—113, 120, 160, 177, 184—185, 216, 226, 231, 256, 265—280. Na
trećem praznom prednaslovnom listu svijetlosmeĵom je tintom zabiljeĵe-
no latinicom *ovo su Knige Stipana NiKolicha izKresseva Godine gospodinove
1834.*, a na poledini praznoga prednaslovnoga lista te na listu A1 potpisan

nislovaa ôtaűeĵa iezika ia moiemi rukami uĵiniĵ sve koliko iznova; i istemeĵlia sva ko-
lika slova.« U njegovu se sastavljanju Divkoviĵ posluĵio ponajviše djelom njemaĵkoga
dominikanca i propovjednika, Johannes Herolta (1380.—1468.), *Sermones Discipuli de
tempore et de sanctis cum Promptuario exemplorum et de miraculis beatae Mariae Virginis*, ĵiji
prvi dio sadrĵava nedjeljne i svetaĵke propovijedi (*Sermones discipuli de tempore et de
sanctis*), drugi legende i anegdote (*Promptuarium exemplorum*), treći pak ĵudesa Blaĵene
Djevice Marije (*Miracula Beatae Mariae Virginis*). Heroltovo je djelo od 1474. do 1499.
doĵivjelo više od dvadeset izdanja pomiĵnim slovima, a mletaĵka izdanja iz 1584. i
1598. nalazila su se u knjiĵnicama mnogobrojnih dalmatinskih samostana. Vjerojatno
se Divkoviĵ posluĵio i djelom *Dialogus miraculorum*, zbirkom od više stotina priĵa i
anegdota Caesarius von Heisterbacha (o. 1180.—o. 1240.), njemaĵkoga kartuzijan-
ca. Svakako je zanimljivo istaknuti da se Divkoviĵ u sastavljanju *Nauka* nije posluĵio
starijim glagoljskim vrelima. O utjecaju pak bosanskih franjevaca na glagoljsku knjigu
Đuro űurmin u radu pod naslovom *Iz zajedniĵke knjiĵevne proűlosti Bosne i Slavonije* (str.
542) piűe: »Kad nije bilo glagolskih knjiga, koje bi pomagale svećenstvu, da moĵe űto
bolje svrűavati svoje duĵnosti, glagolaűi su posezali za knjigama bosanskih fratara i nji-
ma se sluĵili ... Hrvatski su glagolaűi prepisivali iz knjiga bosanskih franjevaca osobi-
to mnogo propovijedi, i u XVII. i XVIII. vijeku meĵu glagolaűima cvjeta rukopisna lite-
ratura upravo onako, kako je nekad bilo u svim krajevima dok se joű svijet nije mogao
sluĵiti obretom tiska. Najveći dio toga rukopisnoga knjiĵevnoga rada glagolaűkoga
podudara se gotovo u svemu s radom bosanskih fratara, a to nam je dokaz, kako je
hrvatski narod u Bosni i u Hrvatskoj trebao iste hrane i kako su glagolaűi bili u svezi s
Boűnjacima.« Anica Nazor u radu pod naslovom *Divkoviĵeva djela u glagoljskim rukopi-
sima 17. i 18. stoljeća* (str. 170) tvrdi »da je poznato pet glagoljskih rukopisa iz 17. i 18.
stoljeća koji sadrĵe prijepise iz Divkoviĵevih djela, upravo iz *Nauka krstĵanskog i Besje-
da*«.

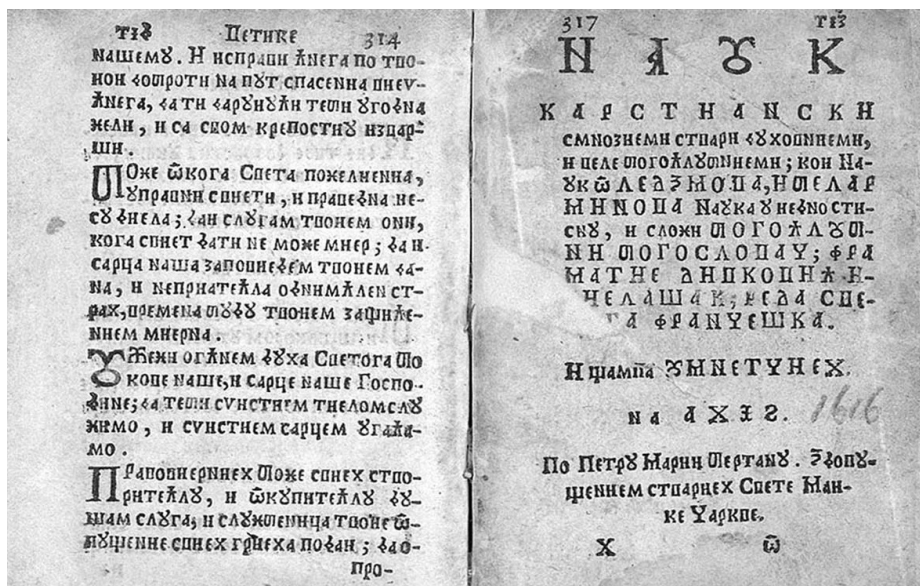
²⁰ Pietro Maria Bertano, talijanski tiskar i nakladnik, djelovao je u Mletcima od
1586. do 1638.

je *Velimir Gaj* 1873. Primj. b) uvezan je u dvije drvene daščice (16,7×10,5 cm) presvučene svijetlosmeđom kožom s rebrastim hrptom. Nedostaje prvih šesnaest neoznačenih listova skupa s naslovnicom, zatim listovi 202–207. Skupa s *Naukom* uvezano je i djelo *Sto čudesaa aliti zlameniaa* što ih je preveo i priredio Matija Divković, a u njem nedostaju listovi 65–74. U primjerak je umetnut blijedomodri dvolist na kojem je svijetlosmeđom tintom transkribirana naslovnica te posveta Antunu Grgureviću. U primj. c) nedostaju prva tri lista skupa s naslovnicom, zatim listovi 57, 153 i 210. Na prvom praznom prednaslovnom listu svijetlosmeđom je tintom brzopisnom glagoljicom zabilježeno *lip libar. od prilik libar*, zatim latinicom *questo libro*, a na drugom prednaslovnom listu također svijetlosmeđom tintom *Questo Libro di me fra Gabriel Vantarich di Vegla*. Primjerak je uvezan u dvije drvene daščice (15,6×10,3 cm) presvučene svijetlosmeđemramoriranom kožom s rebrastim hrptom i ostacima dviju kopča od kože i kovine. Skupa s *Naukom* uvezano je *Sto čudesaa aliti zlameniaa* Matije Divkovića, u kojem nedostaju listovi 71–[74]. Na poleđini l. 100 [= 70] zabilježen je podatak o nabavi R 39/1998. Primj. d) restauriran je 2001. na Odjelu zaštite i pohrane knjižnične građe te preuvezan u tvrdnu kartonsku ljepenku (16,8×10,4 cm) presvučenu svijetlosmeđim platnom. Nedostaje prvih šesnaest neoznačenih listova skupa s naslovnicom, zatim listovi 1 i 160–308.

NSK Zagreb, R II B – 8° – 1 a (St. sign.: R 366), b (St. sign.: R 366), c, d (St. sign.: 149.420)

6. 1) **Nauk karstianski smnoziemi stvari duhovniemi, i vele bogoľubniemi; koi Nauk ô^t Ledezmova, i Belarminova Nauka u iedno stisnu, i složi²¹ Bogoľubni Bogoslovac; Fra Matie Divkoviĵ iz Ielařak; reda svetoga Franceřka.**

²¹ Divković je za života tiskao u Mletcima i mali *Nauk karstianski*, koji je namijenjen prvenstveno katoličkomu puku. To je svojevrсна enciklopedija duhovnoga štiva i najpopularnije te najizdavanije djelo koje je utjecalo ne samo na moralna i vjerska osjećanja puka nego i na njegovu književnu kulturu, pa i na samo oblikovanje načina književnog izražavanja. Veći je dio preuzet iz djela *Dottrina christiana breve* (1597.) isusovca Roberta Bellarmina (1542. – 1621.), talijanskoga kardinala i crkvenoga naučitelja, a manji iz istoimenoga djela *Dottrina christiana breve* (1571.) što ga je sastavio Diego de Ledesma. Zapravo se Divković u sastavljanju maloga *Nauka* poslužio Bellarminovim djelom za tumačenje Ledesmina teksta. Vjekoslav Štefanić u svojoj studiji pod naslovom *Mali kršćanski nauk J. Ledesme u hrvatskom prijevodu od g. 1578.* (str. 70) tvrdi: »Divković je svoj tekst pisao na osnovi našega hrvatskoga prijevoda, i to jamačno starijega izdanja nego što je ovo naše [iz 1578.], a talijanskim se tekstom možda uopće nije služio.« U radu pod naslovom *Bibliografija radova Matije Divkovića i literatura o njemu* str. 348–355) Anto Slavko Kovačić je popisao dvadeset pet mletačkih izdanja maloga *Nauka*, i to vremenskim slijedom: 1616., 1621., 1630., 1631., 1632., 1640., 1641., 1643., 1660., 1668., 1680., 1682. (dva izdanja), 1683., 1685., 1698. (tri izdanja), 1700., 1707. (dva izdanja), 1716., 1723., 1737. i 1738. Fra Vine Mihaljević u radu pod naslovom *Primjerci Divkovićevih djela u nekim europskim knjižnicama* (str. 426) navodi još izdanje iz 1669. (jedan je primjerak tog izdanja pohranjen u Franjevačkom samostanu Gorica u Livnu). Ivan Kukuljević pak u *Dodatku k prvomu dielu Bibliografije hrvatske* (str. 2, br. 10) navodi da je 1807. u Mletcima tiskano peto izdanje Divkovićeve *Nauka karstianskoga*, a šesto 1846. Fra Marko Karamatić u radu *Kršćanska izobrazba djece i mladih u Bosni u 19. stoljeću* (str.

I čampa u Mnetcieh. na a h i ž. [= 1616.] Po Petru Marii Bertanu. Zdopučeniem stvarieh (!) Svete Maike Carkve. — [32] + uüd/414 str. (a8—b8, A8—Z8, Aa8—Cc8) ; 16° (10,4×7,3 cm)

Djelo je posvećeno Pavi Grgureviću.²² Kalendar je otisnut crnim i crvenim slovima. Listovi su označeni usporedno ćirilčnim slovima i arapskim brojkama, a arci usporedno latiničnim slovima i abecednim redom te ćirilčnim slovima i azbučnim redom. Nedostaju prva dva lista skupa s naslovnicom i str. 15—16, zatim str. 315—316, potom 319—348 te 399—414. U malom *Nauku* doneseni su i stihovi: *Plač Blažene Gospe, Verši prilike Isukarstove, Verši kako Abram Po zapoviedi Božio hotiaše prikazati na posvetiliče iedinoga sina svoga Ižaka, Život svete Katarine složen u verše, Piesan na Božij, Piesan na Dan martvieh, Razlike molitve, Rožario Blažene i slavne Divice Marie te Letanie*. Na str. 62 otisnuta je naslovnica *Verši kako Abram Po zapoviedi Božio hotiaše prikazati na posvetiliče iedinoga sina svoga Ižaka ...* (U Mnetcie a h i ž [= 1616.] Po Petru Marii Bertanu), zatim na str. 105 *Život svete Katarine složen u verše ...* (U Mnetcie a h i ž Po Petru Marii Bertanu), potom na str. 189 *Počinaiu razlike molitve vele liepe, vriedne, i korisne ...* (U Mnetcie a h i ž. Po Petru Marii Bertanu), onda je na str. 317 ponovljena cijela naslovnica *Nauk karstianski smnoziemi stoari duhovniemi, i vele bogožlubniemi ...* (U Mnetcie a h i ž. Po Petru Marii Bertanu).

Na praznom listu nečija je ruka tamnosmeđom tintom zabilježila bosansko-hrvatskom ćirilicom nekoliko nadnevaka (10, 11, 15, 17, 27 sevibena, vodokarče). Primjerak je restauriran 2000., pa preuvezan u tvrdu kartonsku ljepenku (11×7,8 cm) presvučenu tamnosmeđom kožom u slijepom tisku s rebrastim hrptom, potom uložen u tvrdu kartonsku kutiju presvučenu svijetlosmeđemramoriranim papirom i platnom.

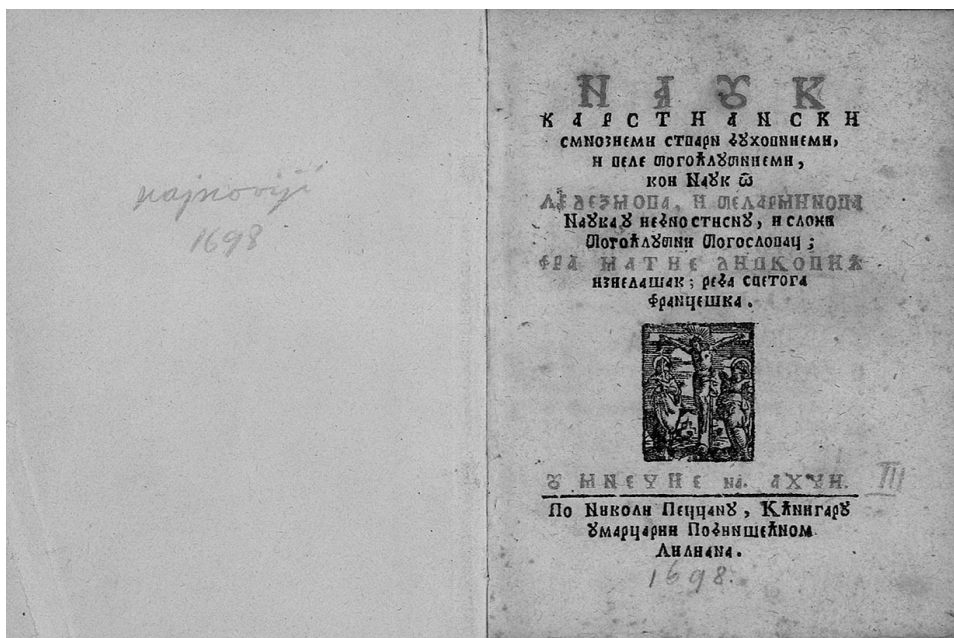
NSK Zagreb, R II B — 16° — 10 (St. sign.: R 364)

147) također navodi dva mletačka izdanja u XIX. st., ali godine 1809. i 1846. Tako je Divkovićev mali *Nauk karstianski* za sada doživio ukupno dvadeset osam izdanja. U Mletcima je 1709. kao samostalno djelo tiskan *Život svete Katarine složen v' versi*, a s ćirilice ga je na latinicu prenio Antun Gladilić. U Splitu su pak 1897. i 1929. latinicom skupa tiskani *Muka Isusova i Plač Blažene D. Marije*, a priređeni su prema Divkoviću i Tomi Babiću (o. 1680. — 1750.), franjevcu Provincije Presvetog Otkupitelja.

²² »Plemenitomu, Gospodičiju, Gospodinu Pavi Saraili, požlubljenomu sinu Antuna Gargurevića. Prošastoga vremena ia ne dostoini sluga složih, i ispisah iedne knjige imenom Nauk Karstianski, kakonoti iedno ogledalo duhovno, koie čampah na ime, i počtenje Gña Antuna Gargurevića, vašega ô^tca, i roditejla ... Sada opet iznova buduđi sastavio, i složio ove kñžice vele mađne količanstvom, i kakovstvom; ... darivam, i poklađnam vam ove kñžice ...«.

2) **Nauk karstianski smnoziemi stvari duhovniemi, i vele bogoĵlubniemi, koi Nauk ô^t Ledezmova, i Belarminova Nauka u iedno stisnu, i složi Bogoĵlubni Bogoslovac; Fra Matie Divkoviĵ izielašak; reda svetoga Frančeška.**

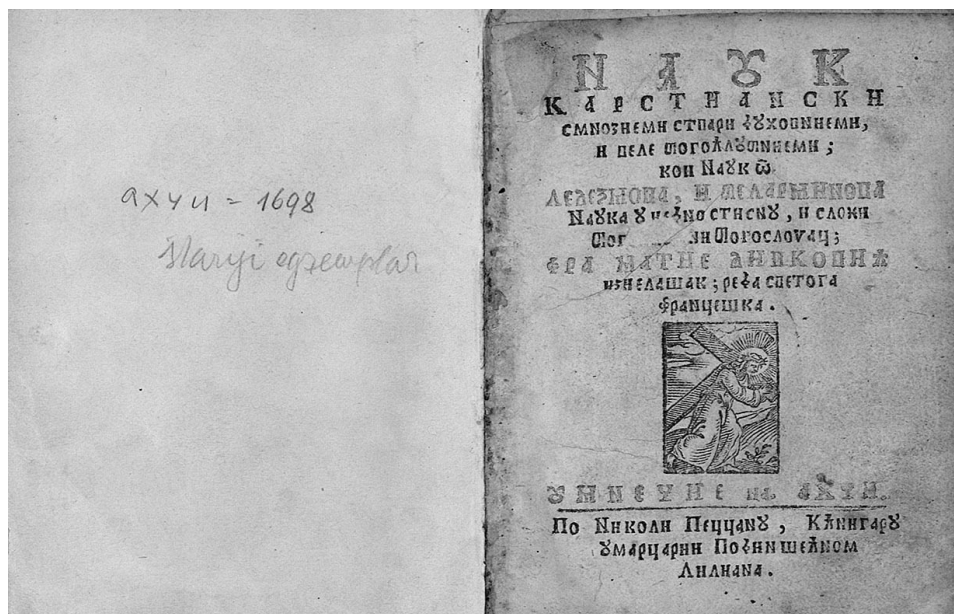
U Mnecie na a h c i [= 1698.] Po Nikoli Peccanu,²³ Kĵnigaru umarcarii Podinšejnom Liliana. — [32] + tpd/384 str. (a8—b8, A8—Z8, Aa8) : ilustr. ; 16° (11,8×8,4 cm)

Listovi su označeni usporedno ćiriličnim slovima i arapskim brojkama. Kalendar je otisnut crnom i crvenom bojom. Na str. 96 donesena je grafika »Sveta Katarina«, na str. 182 »Svetac moli pred Raspelom« te na str. 296 »Presveto Trojstvo«. Na naljepnici, na unutarnjoj strani prednjih korica, u gornjem lijevom kutu, tamnosmeđom je tintom zabilježena stara signatura SM. 21. H. 21., a na poledini naslovnice utisnut je zeleni žig s grbom Trojednice »14553 Kr. sveučilištna biblioteka Zagreb«. Primjerak je uvezan u tvrdnu kartonsku ljepenu (19,2×8,7 cm) presvučenu crnim povoštenim platnom. Na hrptu je u zlatotisku utisnut naslov »Divković Nauk 1698«.

NSK Zagreb, R II B — 16° — 7 (St. sign.: R 360)

²³ Talijanski je tiskar i nakladnik Niccolò Pezzana djelovao u Mletcima zajedno sa svojim ocem u XVII. i XVIII. st. Naslijedili su tiskarsku radionicu obitelji Giunta.

3) **Nauk karstianski smnoziemi stvari duhovniemi, i vele bogoľubniemi; koi Nauk ô^t Ledezmova, i Belarminova Nauka u iedno stisnu, i složi Bogoľubni Bogoslovac; Fra Matie Divkovij izielašak; reda svetoga Franceška.**

U Mnecie na. a h c i [= 1698.] Po Nikoli Peccanu, Kjnigaru umarcarii Podinšeĭnom Liliana. — [32] + 415/uie str. (a8—b8, A8—Z8, Aa8—Cc8) : ilustr. ; 16° (a. 10,3×7,4 cm; b. 10,5×7,7; a. 10,9×7,4 cm; b. 10×6,8 cm)

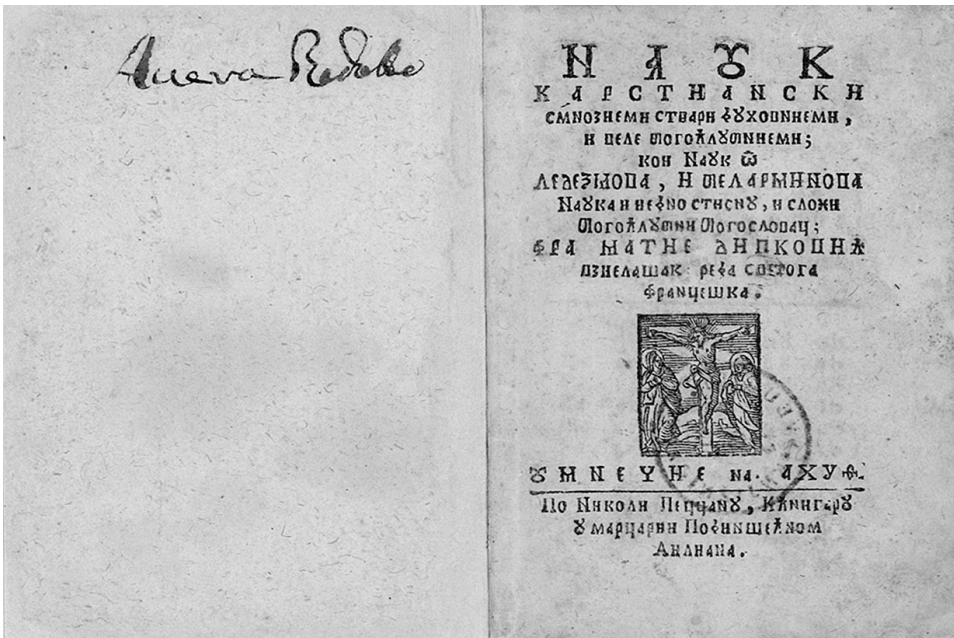
Ovo se izdanje razlikuje od onoga na signaturi R II B — 16° — 7 i po slogu i po broju stranica, a razlikuju se i grafike na naslovnici. Listovi su označeni usporodno ćirilčnim slovima i arapskim brojkama. Kalendar je otisnut crnom i crvenom bojom. Na str. 104 donesena je grafika »Sveta Katarina«, na str. 192 »Svetac moli pred Raspelom« te na str. 296 »Presveto Trojstvo«. Na naljepnici, na unutarnoj strani prednjih korica, u gornjem lijevom kutu, tamnosmeđom je tintom zabilježena stara signatura SM. 21. H. 14. Primj. a) uvezan je u dvije drvene daščice (11,5×7,5 cm) presvučene tamnosmeđom kožom u slijepom tisku s ostatcima kopče od kože i kovine. Primj. b) restauriran je 2001., pa preuvezan u tvrdi kartonsku ljepenk (11,7×8,5 cm) presvučenu tmnosmeđom kožom u slijepom tisku. Nedostaju trideset četiri neoznačena lista skupa s naslovnicom te prvih šesnaest stranica. Na str. 17, ispod teksta, tamnosmeđom je tintom zabilježeno brzopisnom latinicom: *Otac Josip Benedikt Turčić D' filosofie, provincial*

3^a reda S^a Franje u Dalmaciji i Kvarneru. Na signaturi R II B — 16° — 8 nalaze se još dva primjerka tog izdanja. Primj. a) uvezan je u tvrdu kartonsku ljepenu (11,6×7,5 cm) presvučenu svijetlosmeđemramoriranim papirom, a hrbat i kutovi korica tamnosmeđom kožom. Na hrptu je u zlatotisku utisnut naslov »Divković Nauk kršč.«. Na naljepnici na unutarnjoj strani prednjih korica, u gornjem lijevom kutu, tamnosmeđom je tintom zabilježena stara signatura SM. 21. H. 14. Primj. b) restauriran je 2001., pa preuvezan u tvrdu kartonsku ljepenu (10,8×8 cm) presvučenu tamnosmeđom kožom u slijepom tisku s rebrastim hrptom. Nedostaju prva tri neoznačena lista skupa s naslovnicom te str. 105–112 od kojih su sačuvani manji ostatci uz gornji dio hrpta. Na praznoj poleđini str. 415 zabilježeno je brzo-pisnom latinicom *molitva svih uda isukarstovi* te nerazumljiv tekst napisan bosansko-hrvatskom ćirilicom.

R II B — 16° — 1 a (St. sign.: R 354), b; R II B — 16° — 8 a (St. sign.: R — 363, R 354), b

4) Nauk karstianski smnoziemi stvari duhovniemi, i vele bogoľubniemi; koi Nauk ô^t Ledezmova, i Belarminova Nauka i (!) iedno stisnu, i složi Bogoľubni Bogoslovac; Fra Matie Divkoviĵ vzielašak; (!) reda svetoga Franceška.

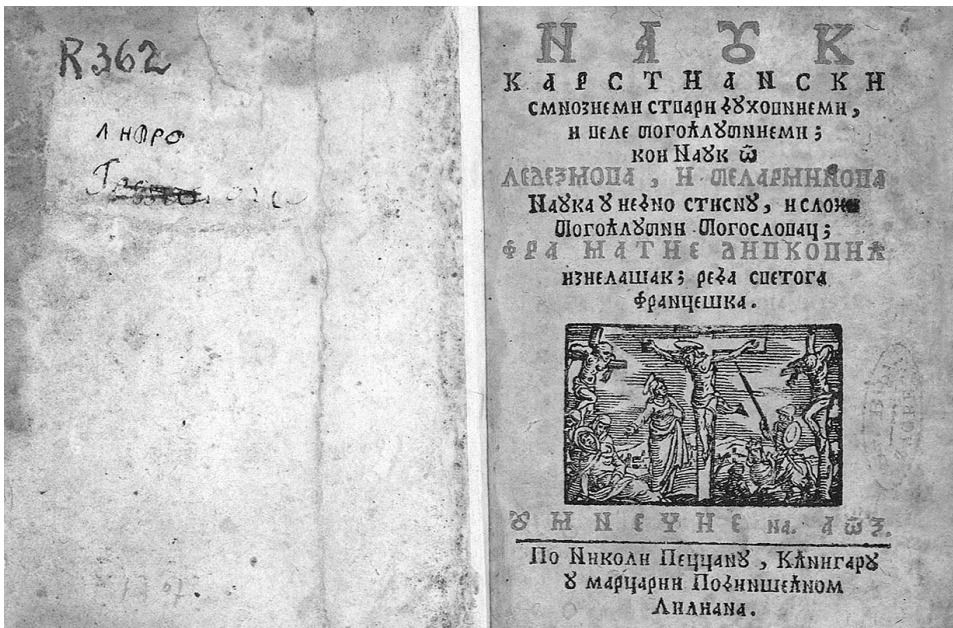

U Mnecie na. a h c th [= 1699.] Po Nikoli Peccanu, Kĳnigaru u marcarii Podinšeĳnom Liliana. — c3/96 str. (A16—C16) : ilustr. ; 16° (10,8×7,5 cm)

Listovi su označeni usporodno ćiriličnim slovima i arapskim brojkama. Na str. 6 donesena je grafika »Presveto Trojstvo«. Na poledini naslovnice utisnut je tamnosivi okrugli žig »Sveućilišna knjižnica Zagreb«, iznad žiga je modrom tintom zabilježen podatak o nabavi K—764/1951. Primjerak je uvezan u restaurirane sive hrapave kartonske korice (10,8×7,5 cm), a hrbat je ojačan bijelim papirom.

NSK Zagreb, R II B — 16° — 3 (St. sign.: 301.859)

5) Nauk karstianski smnoziemi stvari duhovniemi, i vele bogoĳlubniemi; koi Nauk ô^t Ledezmova, i Belarminova Nauka u iedno stisnu, i složi Bogoĳlubni Bogoslovac; Fra Matie Divkovij izielašak; reda svetoga Franceška.

U Mnecie na. a ô z [1707.] Po Nikoli Peccanu, Kĳnigaru umarcarii Podinšeĳnom Liliana. — [32] + 415/uie str. (a8—b8, A8—Z8, Aa8—Cc8) : ilustr. ; 16° (10,3×7,2 cm)

Listovi su označeni usporodno ćiriličnim slovima i arapskim brojkama. Kalendar je otisnut crnim i crvenim slovima. Na str. 2 donesena je grafika »Gospa s djetetom Isusom«, na str. 104 »Sveta Katarina« te na str. 320 »Presveto Trojstvo«. Na poledini praznoga prednaslovnoga lista zabilježena je

tarnosmeđom tintom stara signatura R 362, a malo niže bosansko-hrvatskom ćirilicom *libro*. Na poledini naslovnice, kao i na poledini str. 415, utisnut je okrugli ljubičasti žig »Kr. univerzitetska biblioteka Zagreb«. Naslovnica i prednaslovni list su restaurirani, kao i korice od tvrde kartonske ljepenke (11,4×7,5 cm) presvučene tamnosmeđom kožom u slijepom tisku s rebrastim hrptom.

NSK Zagreb, R II B — 16° — 9 (St. sign.: R 362)

6) **Nauk karstianski smnoziemi stvari duhovniemi, i vele bogoљubniemi; koi Nauk ô^t Ledezmova, i Belarminova Nauka u iedno stisnu, i složi Bogoљubni Bogoslovac; Fra Matie Divkoviј izielašak; reda svetoga Franceška.**

U Mnecie na. a ô ï 3 [1716.] Po Nikoli Peccanu, Kјnigaru u marcarii Podinšeјnom Lilana. — c3/96 str. (A16—C16) : ilustr. ; 16° (9,7×6,8 cm)

Listovi su označeni usporedno ćirilčnim slovima i arapskim brojkama. Na str. 6 donesena je grafika »Presveto Trojstvo sa zborom svetaca«. Na naljepnici, na unutarnoj strani prednjih korica, u gornjem lijevom kutu, tamnosmeđom je tintom zabilježena stara signatura SM. 21 H. 20. Pri-mjerak je uvezan u tvrdnu kartonsku ljepenku (10,8×7,8 cm) presvučenu tamnosmeđom kožom.

NSK Ragreb, R II B — 16° —6 (St. sign.: R 359)

7) Nauk karstianski smnoziemi stvari duhovniemi, i vele bogojlubniemi; koi Nauk ô^t Ledezmova, i Belarminova Nauka u iedno stisnu, i složi Bogojlubni Bogoslovac; Fra Matie Divkoviĵ izielášak; reda svetoga Franceška.

U Mnecie na. a ô l i [= 1738.] Po Nikoli Peccanu Kĵnigaru u marcarii Podinšeĵnom Liliana. — c7/96 str. (A16—C16) : ilustr. ; 16° (9,3×7,1 cm)

Listovi su označeni usporedno ćiriličnim slovima i arapskim brojkama. Na str. 6 donesena je grafika »Presveto Trojstvo«. Na naljepnici, na unutar-njoj strani prednjih korica, u gornjem lijevom kutu, tamnosmeđom je tintom zabilježena stara signatura SM. 21 H. 19., a na praznom prednaslovnom listu zabilježeno je latinicom: M. P. Gospodin Dr Antun Grillo Cappellan i naucitelj pocetni u Popovichim od Konavala. Primjerak je uvezan u tvrdi kartonsku ljepenku (9,4×7,2 cm) presvučenu tamnosmeđom kožom u slijepom tisku.

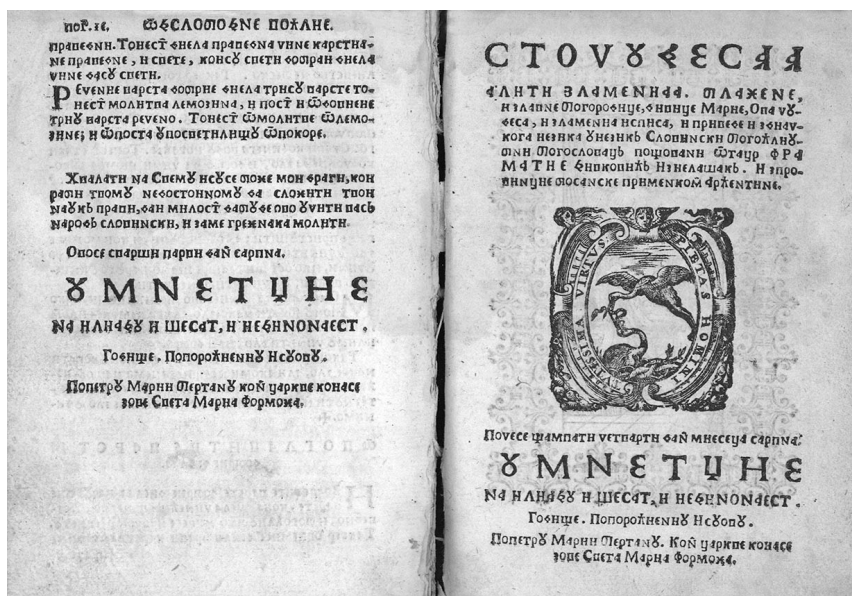
NSK Zagreb, R II B — 16° — 5 (St. sign.: R 358)

Legende o Bogorodici Mariji

Divković, Matija

7. Sto čudesaa aliti zlameniaa. blažene, i zlavne Bogorodice, divice Marie,²⁴ Ova čudesa, i zlamenia ispisa, i privede i zdiačkoga uezika uiezikъ Slovinski Bogojliubni Bogoslovacъ počtovani Ôtacr (!) Fra Matie Divkoviĵ Izielašakъ. I zprovincie bosanske primenkom Arĵentine. Počese čampati četvarti dañ mieseca sarpna.

U Mnetcie na iliadu i šesat, i iedinonaest [= 1611.] Godiče. Poporoĵieniu Isuovu (!) Popetru Marii Bertanu. Koñ carkve koiase zove Sveta Maria Formoža. — [74/od] l. (Rr8—Zz8, Aaa8—Bbb8) : ilustr. ; 16° (15,1×10,3 cm)

²⁴ Divković je zapravo preveo s latinskoga treći dio zbirke *Sermones Discipuli* pod naslovom *Miracula Beatae Mariae Virginis* (Čudesa Blažene Djevice Marije), već spomenutoga Johanna Herolta. U predgovoru on sâm navodi da je djelo *Sto čudesaa* započeo pisati 1609. u Sarajevu kao četrdesetšestogodišnjak »Fra Matie Divkoviĵ izielašakъ buduĵi ôčetardeseti, i šesť godinaa, i buduĵi usaraevu ovo poče pisati. Na iliadu i šesat, ideveto godiče poporodu Gospodñnemu mieseca svibna na dvaesť itri usubotu [23. V. 1609.]«. Ivanka Petrović u svojem radu pod naslovom *Sto čudesa Matije Divkovića u kontekstu zapadnoevropske i hrvatskoglagoljske književnosti* (str. 194) piše da »ni Divković svom djelu nije potražio izvore u starijim glagoljskim zbirkama, nego je ponovo, u cijelosti preveo obimnu latinsku Heroltovu zbirku Marijinih mirakula. Ipak, njegovo je djelo zajedno s glagoljskim tekstovima Marijinih mirakula svjedočanstvo kontinuiranog života tog literarnog žanra na našem tlu s prepoznatljivim početkom i zalazom u evropskoj i hrvatskoj književnosti«.

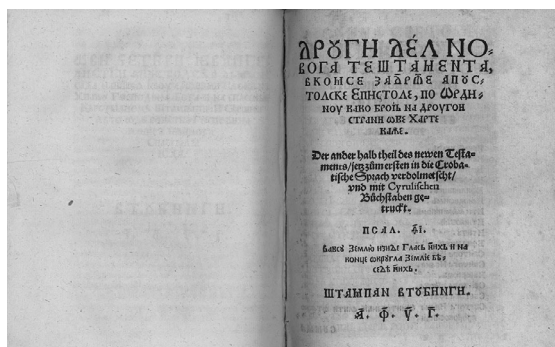
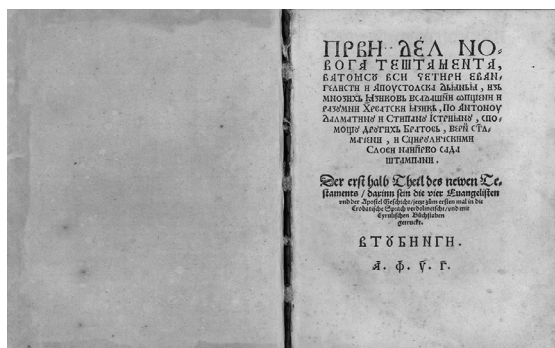
Djelo je tiskano kao privez djelu *Nauk karstianski* čije tiskanje je dovršeno 1. srpnja 1611. Naime, kako je već spomenuto, na signaturi R II B — 8° — 1 primj. b i c, uz djelo *Nauk karstianski* (1611.), privezana su dva nepotpuna primjerka toga djela. U primj. b) nedostaju listovi 64–71 te kazalo, a u primj. c) nedostaje list 71 te kazalo. I *Čudesas* i *Nauk* imaju zasebnu folijaciju, ali se po oznakama araka jasno vidi da se *Čudesas* nastavlja na *Nauk*. Djelo je posvećeno »Plemenitomu i visokomu Gñu; Gñu Ivanu Nikole Matiaševića, Bošnjianinu, Izsaraeva Dostoinomu Kõniku Svetoga grada Ieruzolima, i prokaraturu opjienomu Male bratie Svetoga Frančeška«. Listovi su označeni usporedno ćirilčnim slovima i arapskim brojkama. Na poleđini naslovnice donesena je grafika »Navještenje Marijino«. Na licu prvoga praznoga lista, iza kazala, zabilježeno je bosansko-hrvatskom ćirilicom *ovosu knjige p: petra tiñle iz kreševa oliti dapiniča*, a na poleđini drugoga lista također bosansko-hrvatskom ćirilicom *ovosu knjige petra tili-na ifalamu amen*. Na unutarnjoj strani prednjih korica na dvjema naljepnicama zabilježene su stare signature *SM. 13. F. 12.* i *SM. 21. H8*. Primjerak je restauriran 2007. pa preuvezan u tvrdi kartonsku ljepenku (16,2×10,8 cm) presvučenu svijetlosmeđecrvenozelenomramoriranim papirom, a hrbat i kutovi korica tamnosmeđom kožom. Na hrptu je u zlatotisku utisnut naslov »Divković Sto čudesas«.

NSK Zagreb, R II B — 16° — 12 (St. sign.: R 365)

Sveto pismo — Novi zavjet

8. Prvi dël Novoga Teštamenta, vatomsu vsi četiri Evangelisti i apustolska Dьjanьja, izь mnozihь Jazikovь v sadašni opčeni i razumni Hrvatski jazikь, Po Antonu Dalmatinu i Stipanu Istrijanu, spomoču Drugihь Bratovь, vern^o sьlmačeni, i Sciruličskimi Slovi naiprvo sada štampani. = Der erst halb Theil des newen Testaments / darinn sein die vier Euangelisten vnd der Apostel Geschicht / jetzt zum ersten mal in die Crobatische Sprach verdolmetscht / vnd mit Cyrulischen Bűchstaben getruckt. <Drugi dël Novoga Teštamenta, vkomse zađrže apustolske Epistole, po Őrdinu kako broiь na drugoi strani ôve Harte kaže. = Der ander halb theil des newen Testaments / jetz zum ersten in die Crobatische Sprach verdolmetscht / vnd mit Cyrulischen Bűchstaben getruckt.>²⁵

²⁵ Prvi cjeloviti tekst Novoga zavjeta preveli su na hrvatski jezik Anton Dalmatin i Stipan Konzul zajedno sa suradnicima. Pri prevođenju su se dobrano poslužili *Lekcionarom* splitskoga franjevca Bernardina Drivodilića († o. 1523.) objavljenom 1495. u Mletcima. Bernardinov *Lekcionar* zapravo je prva hrvatska knjiga tiskana pomičnim

slovima (goticom) na čakavskom narječju, a sadržava tekstove evanđelja i poslanica što se čitaju tijekom liturgijske godine (*Euangelia et epistole cum prephationibus et benedictionibus per anni circulum*). Dijelovi kojih nije bilo u Bernardinovu Lekcionaru prevedeni su iz Vulgate. Prijevod je tiskan 1563. ćiriličnim slovima u Hrvatskom biblijskom zavodu u Urachu, u kojem je 1562./1563. objavljen i prijevod tiskan glagoljičnim slovima. Prijevod je tiskan u 1000 primjeraka i posvećen je Wolfgangu (1526. – 1569.), vojvodi od Pfalz-Zweibrückena, a posveta je tiskana prvo na njemačkom jeziku goticom, zatim na hrvatskom jeziku ćirilicom. U predgovoru »Vsim pravim dobrim Krstjanom« Dalmatin i Konzul pišu »Vi znate oče da slova Glagoľska, ni Cirulicska povsuda jednako se nepišu. Mi jesmo šsvětomъ dosta razumnihъ i učenikъ, Latinskimъ i Hrvatskimъ Jazikomъ Hrvatskihъ Pisacъ, tere nihъ prija pisanьemъ gledajučъ na ônu staru Hrvatsku Štampu u Brvialihъ i Misalihъ, ôva Slova ôdъ dobrihъ umeľlivihъ Nimškihъ Meštarъ činili izdlesti, izъ seči, tere izliti. Nadъ Ciruliskimi Slovmi zgôra, nismo činili izdlesti vele ônihъ Gřčkihъ nadmeticъ, Črgčaeвъ, ili Titulovъ, začto saštenjû malo ili ništarъ prude nego da priprostihъ ljûdi mute, kih Rusjani, i jedna Benetačka štampa takoje nimaju, ni jera nismo povsuda postavili, za zgôra rečeni uzrok. ... A koli pavi koja Beseda ili Slovo vamse bude videlo nerazumno ili krivo, daite pamъ to isto redomъ vľjubavê naznanje h'ôcem' se popraviti i pobolšati. I ako je oče ko slovo ukihъ Besedahъ Krivo ili naopakъ postavľeno, to vi takaiše na dobro i na Bolê Stumačite, i vazmite. Jere vsaki ročetakъ po imani v'ôvihъ velikihъ teškiъ (!) Ričahъ nigdarъ ni bilъ narľpne sьvřšenъ. Misimo sada vnaĝlosti učinili kolikosmo naibolê, i razumnije mogli, i za naprêdъ ôšče hočemo ZBožjû pomoču pačitise čto nai veče bûdemo mogli. A vi vto^m toga Molite Boga za Nasъ, Svêtuite, i pomagajte, da skrozi tak-

1. dio: V Tubingi²⁶ ã· ħ· ħ̇· ħ̈· [= 1563.] – [18] + s th ï· [= 219] + [1] l. (A4–
□4, a4–b4, c2, A4–Z4, a4–z4, Aa4–Ii4) ; 2. dio: <Štampan vtubingi ã·
ħ· ħ̇· ħ̈· [= 1563.] – [31] + [1] + s. z. [= 207] + [1] l. (a4–h4, A4–Z4, a4–z4,
Aa4–Ff4)> : ilustr. ; 8° (19,4×14,4 cm)

Listovi su označeni ćirilčnim slovima. Drvorezni su inicijali urešeni ljudskim, životinjskim i biljnim motivima. Tekst Ivanova Otkrivenja ilustriran je s dvadeset sedam prigodnih drvoreza. Primjerak je uvezan u dvije drvene daščice (20,5×15 cm) presvučene svijetlosmeđom kožom u slijepom tisku s rebrastim hrptom i četirima platnenim svijetlozelenim vrpcama. Na bijeloj naljepnici, u gornjem dijelu hrpta, tamnosmeđom je tintom zabilježen naslov *Neues Testament (in Crobatischer Sprache)*. Primjerak je uložen u kartonsku kutiju presvučenu svijetlosmeđim povoštenim platnom.

NSK Zagreb, R II B – 8° – 8 (St. sign. R 851)

---

ove kñige, ôva Рѣва прва Стара Вѣра Кръстѣјанска, на далеко, и широко се Разплоди и разшири, ради које Vere bude dosta ljudi spaseno.»

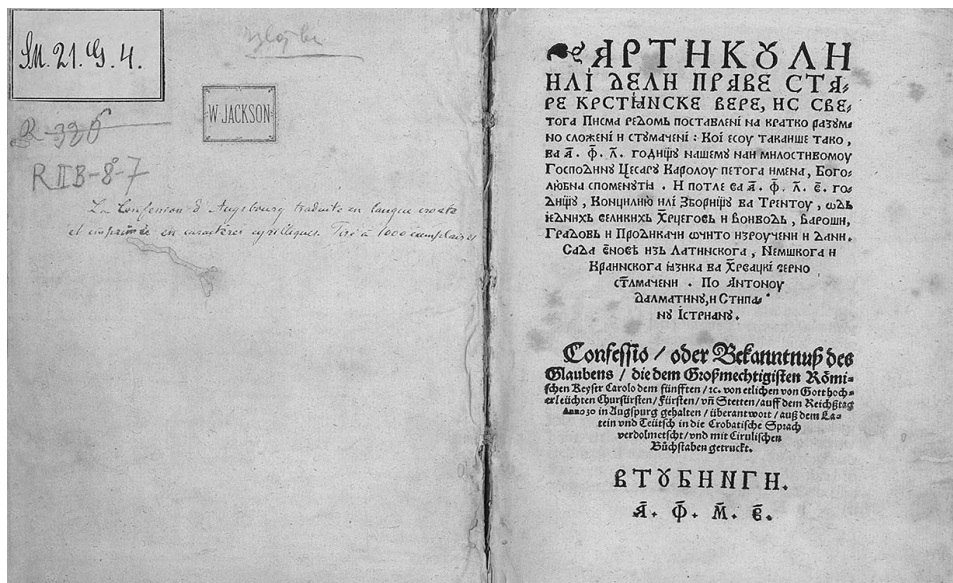
²⁶ Zapravo je u Urachu, pokraj sveučilišnoga grada Tübingena, u nekadašnjem samostanu sv. Amanda, djelovao od 1561. do 1565. Hrvatski biblijski zavod s tiskarom pod nazivom *Windische, Chrabatische und Cirulische Truckherey*, a njegov rad financirali su uglavnom württemberški vojvoda Christoph (1519. – 1568.) i Hans Ungnad (1493. – 1564.), veliki župan varaždinski i zemaljski kapetan donjoaustrijskih zemalja. Knjige za tiskanje priređivali su Hrvati, Stipan Konzul (1521. – o. 1579.) i Anton Dalmatin († 1579.), zajedno sa suradnicima Jurjem Cvečićem (o. 1520. – 1585.) i Jurjem Jurčićem († 1578.). Glagoljska slova lijevali su majstori Simon Auer i Daniel, a rezao Johann Hartwach, i to od 23. travnja do 20. kolovoza 1560., kada je u Nürnbergu boravio Stipan Konzul. U tom je zavodu objelodanjeno trideset vjerskih i bogoslužnih knjiga na hrvatskom jeziku u 30.000 primjeraka, i to petnaest glagoljicom, devet ćirilicom i šest latinicom, a k tomu i šest knjiga na talijanskom jeziku, što su ih najvećim dijelom preveli i priredili hrvatski suradnici tiskare. Zajedno s hrvatskim protestantima djelovao je ondje i Primož Trubar (1508. – 1586.), slovenski preporoditelj i bibliclist.

U znak zahvalnosti Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu je u suradnji s Ministarstvom kulture Republike Hrvatske i Generalnim konzulatom Republike Hrvatske u Stuttgartu te Upravom Stift Uracha, postavila u Bad Urachu, 27. lipnja 2007., brončanu spomen-ploču Stipanu Konzulu i Antonu Dalmatinu.

Teologija i čudoredno-poučna proza

Konzul, Stipan & Dalmatin, Anton

9. Artikuli ili Deli prave stare Krstjanske Vere,²⁷ is Svetoga Pisma redomъ postavljeni na kratko razumno složení i stumačeni : Koí esu takaiše tako, va ā. f. ĩ. [= 1530.] godiču našemu nai milostivomu Gospodinu Cesaru Karolu petoga imena, Bogoljubna spomenutja. I potle va ā. f. ĩ. v̄. [= 1532.] godiču, Koncilijū ili Zboriču va Trentu,²⁸ ôdъ jednihъ

²⁷ Artikuli su prijevod Trubarove redakcije *Augsburške vjeroispovijesti*, prve među velikim protestantskim vjeroispovijestima, što ih je na temelju učenja Martina Luthera (1483. – 1546.) sastavio Philipp Melanchthon (1497. – 1560.), profesor Novoga zavjeta na sveučilištu u Württembergu i bliski Lutherov suradnik. Vjeroispovijest je sastavljena na poziv cara Karla V. (1500. – 1558.), koji je bio uvjeren da će se teološka stajališta katolika i protestanata približiti dijalogom. Vjeroispovijest je 25. lipnja 1530. pročitana pred carem na saboru njemačkih staleža u Augsburgu, i tako postala poznata pod nazivom *Augsburška vjeroispovijest*, zatim na Tridentskom saboru 1552. Na naslovnici je pogrešno otisnuta godina. Naime, slovo *l* u glagoljici ima brojnu vrijednost pedeset, a u ćirilici trideset. Djelo su s latinskoga, njemačkoga i slovenskoga (kranjskoga) jezika preveli Anton Dalmatin i Stipan Konzul i naslovili je, prema slovenskom izdanju, *Artikuli ili Deli prave stare Krstjanske Vere*, a posvetili su ga Philippu I. (1504. – 1567.), zemaljskomu grofu od Hessena. Ćirilčno je izdanje *Artikula* tiskano u nakladi od 1000 primjeraka, a u tolikoj nakladi tiskano je i glagoljično izdanje. Sačuvano je dvadesetak primjeraka.

²⁸ Tridentski ekumenski sabor, devetnaesti po redu, održan je s prijedima od 1545. do 1563. Otvoren je u Tridentu 13. prosinca 1545., nastavljen u Bologni 1547. – 1549., potom u drugom razdoblju od 1551. do 1552. te trećem od 1562. do 1563. ponov-

velikiĥъ Ĥrcegovъ i Voivodъ, Varoši, Gradovъ i Prodikači ôčito izručeni i dani. Sada vnovê izъ Latinskoga, Nemškoga i Krainskoga jazika va Ĥrvacki verno sĭlmačeni. Po Antonu Dalmatinu, i Stipanu Ĭstrianu. = Confessio / oder Bekanntnuß des Glaubens / die dem Großmechtigsten Römischen Keyser Carolo dem fünfften / etc. von etlichen von Gott-hocherleuchten Churfürsten / Fürsten vñ Stetten / auff dem Reichßtag Anno 30. in Augspurg gehalten / überantwort / auß dem Latein vnd Teütsch in die Crobatische Sprach verdolmetscht / vnd mit Cirulischen Bûchstaben getruckt.

V Tubingi ā. ĩ. m̃. ṽ. [1562.] – [12] + r̃i. [110] + [2] l. (A4–B8, A4–Z4, a4–e4) : ilustr. ; 8° (19,2×14,6 cm)

Listovi su označeni ćiriličnim slovima. Na poledini lista na kojem završava »Predeslovje« donesena je grafika na kojoj je prikazan Krist kako gazi nogama đavola i smrt pod geslom »Victoria. Ego vici mundum«. Na unutarnjoj strani prednjih korica, na naljepnici u gornjem lijevom kutu, tamnosmeđom je tintom zabilježena stara signatura *SM. 21. G. 4.*, zatim je zabilježeno *La Confession d' Augsbourg traduite en langue croate et imprimée en caractères cyrilliques. Tiré à 1000 exemplaires.* Iznad zabilješke nalijepljen je ekslibris »W. Jackson«. Primjerak je uvezan u dvije drvene daščice (20×14,8 cm) presvučene bijelom kožom u slijepom tisku s rebrastim hrptom i utisnutim likovima Primoža Trubara na prednjim te Stipana Konzula i Antona Dalmatina na stražnjim koricama, pa uložen u kartonsku kutiju presvučenu platnom sive i tamnosmeđe boje.

NSK Zagreb, R II B – 8° – 7 (St. sign.: R 326)

Divković, Matija

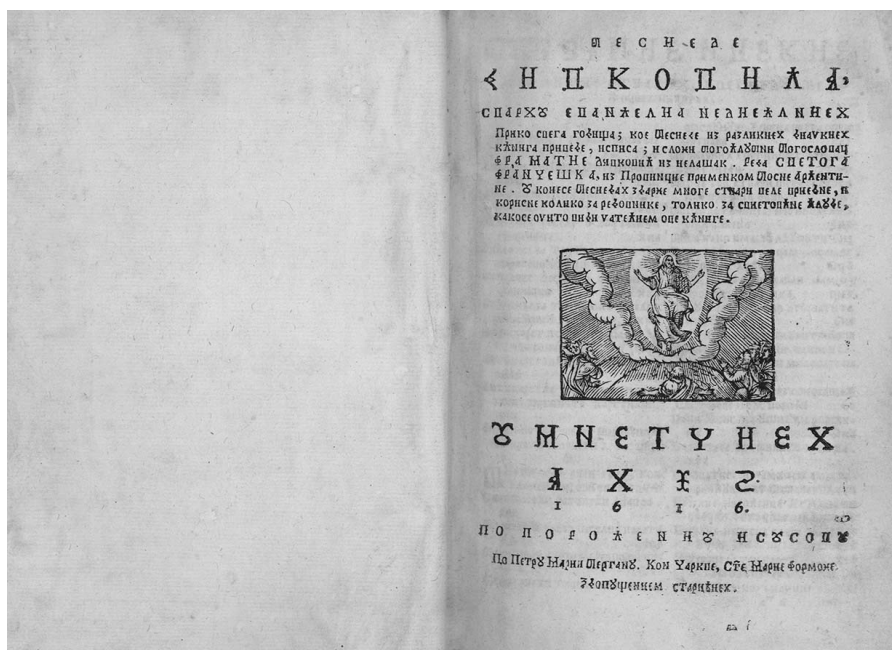
10. 1) Besiede Divkoviĥa svarhu Evanĥeliah nedieĥlnieh Priko svega godiĥa;²⁹ koe Besiede iz razlikieĥ diaĥkieĥ kĥniga privede, ispisa; i slo-

no u Tridentu. Sazvao ga je papa Pavao III. (Alessandro Farnese, 1468.–1549., papa 1534.) kako bi se utvrdilo stajalište katoliĥke crkve prema reformacijskomu pokretu. Na njem su donesene odredbe o osnivanju škola za buduće svećenike, uvedeno obvezatno moljenje časoslova, utvrđen rimski katekizam i formulirano katoliĥko učenje o dogmama i sakramentima.

²⁹ Zbirka sadrĥava šezdeset šest propovijedi, svaka se propovijed sastoji od uvođa i nekoliko dijelova, a sadrĥaj je potkrijepljen s nekoliko rijeĥi iz Svetoga pisma i crkvenih otaca te antiĥkih autora. Najveća je dvadeset osma propovijed o mucu Isusovoj na Veliki petak koja obasiĥe četrdeset četiri stranice, zatim pedeset deveta propovijed o ljubavi prema Bogu i bliĥnjemu na dvadeset dvjema stranicama. *Besjede* su posvećene Bartulu Kaĥiĥu Źarkoviĥu (1572.–1645.), makarskomu biskupu, a Divković ih je zapoĥeo »pisati na hiliadu i šesat, i drugonaest, studenoga na .ki. [=

ži bogođlubni Bogoslovac Fra Matie Divkoviđ iz ielařak. Reda Svetoga Franceřka, iz Provincie primenkom Bosne Arđentine. U koiese Besiedah zdarže mnoge stvari vele vriedne, i korisne koliko za redovnike, toliko za svietovđjne řlude, kakose očitó vidi čatejsem ove kđnjige.

U Mnetcieh a h i ř 1616. po Porođeniu Isusovu Po Petru Marii Bertanu. Kon Carkve, řte Marie Formože. Zdopučeniem stariěieh. – [7] + [2] + čcg/893+ [2] str. (a8, A8–Z8, Aa8–Zz8, Aaa8–Kkk8) : ilustr. ; 8° (a. 17,4×11,8 cm; b. 17,3×10,8 cm; c. 16,8×11,5 cm; d. 18,2×11,6 cm; e. 17,8×11,6 cm)

28. XI. 1612.] u subotu u Kreřevu, i svarřise na hiliadu i řesat i četovartonaest, u Olovu sarpna na .ki. [28. VII. 1614.] a čampase. na a h i ř u Mnetcie kolovoza. na .g. [= 3. VIII. 1616.]«. Divković se u njezinu sastavljanju poslužio ponajvećma spomenutim djelom *Sermones discipuli* Johanna Herolta, zatim djelom *Sermones* (u kojem su propovijedi podijeljene na nedjeljne, korizmene i svetačke) Vicente Ferrera (1350.–1419.), španjolskoga dominikanca, koji je navodno održao 20.000 propovijedi, te djelom *Sermones de adventu Domini* Guillaumea Pepina († 1533.), francuskoga dominikanca, potom često izdavanim djelom *Mariale* Bernardina Bustija (o. 1450.–1513./1515.), talijanskoga franjevca, onda veoma popularnim djelom *Legenda aurea*, koje je od 1470. do 1500. doživjelo više od stotinu latinskih izdanja pomicnim slovima i tiskano u gotovo svim većim onovremenim europskim tiskarskim središtima, Jacopa da Varazze (Jacobus de Voragine, 1228./1230.–1298.), talijanskoga dominikanca, kao i djelima drugih autora.

Tekst je otisnut dvostupačno, a stranice su označene usporedno ćirilčnim slovima i arapskim brojkama. Na str. 394 otisnuta je grafika »Uskrnuće«, na str. 516 »Uzašašće«, na str. 544 »Silazak Duha Svetoga« te na str. 600 »Posljednja večera«. Primj. a) uvezan je u tvrdu kartonsku ljepenku (18,3×12 cm) presvučenu svijetlosmeđemramoriranim papirom, a kutovi korica i hrpat crnom kožom. Na hrptu je u zlatotisku utisnut naslov *Divković Besjede*. Sve listove od 863 do [894] u donjem lijevom kutu izgrizli su glodavci. Primj. b) uvezan je u dvije drvene daščice (17,8×11 cm) presvučene tamnosmeđom kožom s rebrastim hrptom i ostatcima dviju kopča od kože i kovine. Primj. c) uvezan je u dvije drvene daščice (17,5×11,7 cm) presvučene tamnosmeđom kožom u slijepom tisku s rebrastim hrptom i dvjema kopčama od kože i kovine, donja je otpala. Nedostaju listovi 1–14. Na naslovnici je zabilježeno bosansko-hrvatskom ćirilicom *Ovo je libar mene don Luke Kružijevića*, a na poleđini zadnjega lista *Libar don Petra Kružijevića*. Primj. d) uvezan je u dvije drvene daščice (19×11,9 cm) presvučene bijelom kožom s rebrastim hrptom i četirima kožnim vezicama, primjerak potječe iz ostavštine šibenske obitelji Vrančić koju je Knjižnica otkupila 1948. Primj. e) bio je uvezan u tvrdu kartonsku ljepenku (18,3×12,3 cm) presvučenu tamnosmeđom kožom s rebrastim hrptom, ali od uveza je ostao samo stražnji dio korica. Nedostaju naslovnica i listovi do str. 21, zatim str. 893–[894]. Primjerak je darovala Požeška gimnazija.

NSK Zagreb, R II B — 8° — 3 a (St. sign.: R 361), b (St. sign.: R 361), c (St. sign.: R 361), d (St. sign.: R 368), e (St. sign.: R 361)

2) Beside Divkoviĵa svarhu Evanĵelia nedijlnieh Priko svega godiĉa; koe Beside iz razlikieh diaĉkih kĵniga privede, ispisa; i sloĵi bogoĵlubni Bogoslovac Fra Matie Divkoviĵ iz ielaška, Reda Svetoga Franceška, iz Provincie primenkom Bosne Arĵentine. Ukoiese Besidah zdarĵe mnoge stvari vele vridne, i korisne koliko za redovnike, toliko za svitovĵne ĵlude, kakose oĉito vidi ĉateĵiem ove kĵnige.

Ia dom Ivan Filipoviĵ, ili Garĉiĵ,³⁰ Misnik i Kavalir Svetoga Marka izpod siĵna ucetini Arki Biskupie Splicke ĉini ponoviti Ćampu, buduĵi pomajnkala, i maloiese naodeĵi kĵnige imenovane svarhu Evanĵelia Pga. Fra Matia Divkoviĵa, ukoĵi nemaĵnka niĉa veĵe sve onako, kakoie iparvĵle Ćanpano poĉovanim redovnikom, i devotim Karšĵanom, smomim trudom, i svelikom pomĵnom, i meĵem Zlamenie kriĵ Svetoga Marka

³⁰ Ivan Filipović Grčić († 1717.), puĉki prosvjetitelj, svećenik.

Pričampa umleci poporoženiu Isusovu Na aôd. 1704. Po Nikoli Peccanu Kjnigaru Umarcarii Zdopusženiem Stariêi S. of. — [16] + [2] + [2] + ai/1008 str. (a10, A8—Z8, Aa8—Zz8, Aaa8—Qqq8, Rrr10) : ilustr. ; 8° (16×10,7 cm)

Na poleđini naslovnice Grčić je dao otisnuti posvetu »Prikazuiem ovi moi trud mašlaan na počenie prisvitlomu, i pri počovanomu Gñu Gñu, imom svagda Goru. Gnu Stipanu Kuzmi³¹ Arki Biskupu Splitskomu, i parvomu sve harvaske zemjle«. Tekst je otisnut dvostupačno, a stranice su označene usporedno ćirilčnim slovima i arapskim brojkama. Na str. 444 donesena je grafika »Uskrsnuće Gospodnje«, a na str. 582 »Uzašašće Gospodnje«. Nedostaju str. 1007—1008. Odrezana je gornja polovica lista na kojem su otisnute str. 1—2. Na licu praznoga prednaslovnoga lista tamno-smeđom je tintom ekslibris na latinskom jeziku zabilježen bosansko-hrvatskom ćirilicom *Ad usum Fratri Antoni Juriŷ a Ruppe Anno Domini 1785*, zatim *Na sl[u]žbu š. f. Ante Iurijia iz Ruppa na 1790. pisa na Mirlovišim*, potom je malo niže utisnut jajoliki sivi žig »Knjižnica Franjevačkog Manastira u Visovcu«, na njegovoj poleđini pak, u gornjem dijelu, zabilježeno je latiničom *Ad simplicem Usum Fratrum Minorum S. P. N. J. Amen*, a malo niže *Libellus Conventui S. Marie Gratiarum Visovatij Anno Domini 1812 Die vero 5 mensis Februarij*. Primjerak je bio uvezan u dvije drvene daščice (16,3×11

³¹ Stjepan I. Cosmi (1629.—1707.), splitski nadbiskup od 1678.

cm) presvučene tamnosmeđom kožom u slijepom tisku s rebrastim hrp-
tom i ostacima dviju kopča od kože i kovine. Nedostaju stražnje korice,
pa je primjerak uložen u blijedosivu kartonsku mapu s dvjema crnim plat-
nenim vezicama.

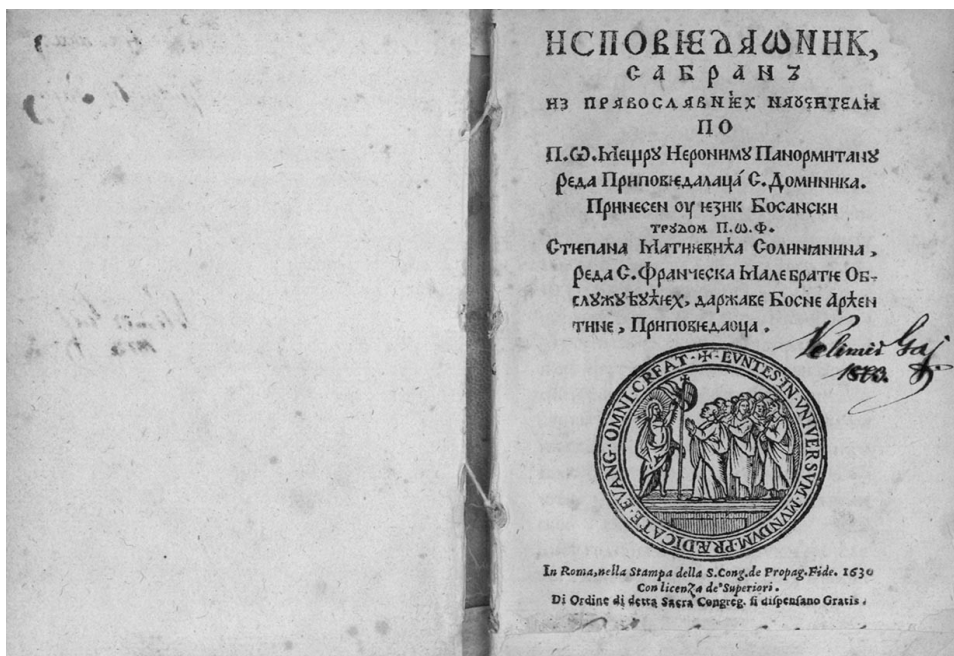
NSK Zagreb, R II B — 8° — 2 (St. sign.: R 370)

Panormitano, Girolamo

**11. Ispovjedaônik,³² sabranъ iz pravoslavnjeh naučitelja po P. Ô.
Mečtru Ieronimu Panormitanu Reda Pripovjedalacá S. Dominika. Prine-
sen u jezik Bosanski trudom P. Ô. F. Stjepana Matijeвија Solinjanina,³³
Reda S. Frančeska Male bratje Obslužujujeh, daržave Bosne Arjentine,
Pripovjedaoca.**

³² U vrijeme održavanja Tridentskoga sabora, a naročito poslije završetka njegova rada, veoma popularno štivo bili su priručnici za ispovijed u kojima je kratko i jasno bilo izloženo učenje katoličke crkve o dogmama i sakramentima, kao i njezino stajalište prema reformacijskomu pokretu, zbog kojega je sabor i održan. Talijanski dominikanac, Desiderio Anichino († o. 1580.), dao je u Anconi 1569. tiskati djelce od šest stranica pod naslovom *Modo di prepararsi alla confessione*, a drugi talijanski dominikanac, Girolamo Panormitano († 1579.), priredio je te 1564. u Napulju dao tiskati djelo *Confessionario raccolto dai dottori catolici*, koje je ubrzo postalo veoma popularno. Budući da su se ta dva djela međusobno dopunjavala, Andrea Alchero da Materno († o. 1574.), također talijanski dominikanac, spojio je, odnosno uklopio Anichinovo djelo u Panormitanovo te nadodao neke molitve i taj je priručnik za ispovjednike tiskan u Mletcima 1583. pod naslovom *Confessionario raccolto da i dottori catolici*, zatim u Rimu 1586. Ta je verzija ispovjednoga priručnika dospjela u ruke sarajevskoga kapelana, fra Stjepana Matijeвија (1580.–1654.), koji ga je započeo prevoditi kako sam u predgovoru »Къ Ćiocu karstianskomu« piše »buduđi kapelanъ sarajevski u Sarajevu«, a dovršio u Rimu, »nanutkanjem P. Ô. F. Rafaela Levakovija, moga reda, a daržave Bosne Hrovske Bôgoslovca razumnoga, buduđi u Rimu« i »ne za drugi uzrok nego samo za dati pomođ bôgoljubnjem Karstjanom, koise nahode u daržavi bosanskoj, buduđi poznao potrebu taku šest godićá u Sarajevu, a prje i posle toga veće ô dvakrat šest injeh u razlićeh mjestjeh ispovjedajuđi«. Slova kojima je tiskano Matijeвијеvo djelo razlikuju se od slova kojima je Divković tiskao svoja djela. Ona su rezana po uzoru na slova crkvenoslavenskih knjiga i već su postojala u Propagandinoj tiskari. Naime, godine 1583., dakle četrdeset sedam godina prije, tim istim slovima tiskano je djelo *Summa nauka hristianskôga sv. Petra Kanizija* što ga je na hrvatski preveo te za tisak priredio Šimun Budinić. Međutim, u Matijeвијevu djelu nema dvostrukih i suvišnih slova ni dijakrićkih znakova kao u Budinićevu prijevodu. Matijeвијev je pravopis etimološko-fonet-ski, govor mu je hrvatski uglavnom ijekavski s ponekim ikavskim i ekavskim primjesama. Slavko Pavešić u opširnoj studiji pod naslovom *Jezik Stjepana Matijeвија* (str. 466) piše: »Matijeвијev jezik je, prema tome, primjer kniževnoga jezika izrađenog na osnovu njegova zavičajnoga govora s korekturama prema jeziku Dubrovčana i jezika ljudi iz njegova južnog susjedstva, s utjecajima crkvenoga i čakavskog kniževnoga jezika i, osobito u sintaksi, s odrazima jezika s kojega je prevodio.«

³³ Mjesto Soli u Bosni po dolasku Turaka preimenovano je u Tuzlu (tur. *tùzla* znači *solana*).

In Roma, nella Stampa della S. Cong. de Propag. Fide. 1630. Con licenza de' Superiori. Di Ordine di detta Sacra Congreg. si dispensano Gratis. — ra [= 101] l. (A8—F8, G4) ; 16° (a. 15,6×10,1 cm; b. 15,8×10 cm)

Stranice su označene ćiriličnim slovima. Inicijal *N* urešen je biljnim motivima. Primj. a) uvezan je u tvrdnu kartonsku ljepenu (15,8×10,3 cm) presvučenu bijelom kožom. Na naljepnici, na unutarnjoj strani prednjih korica, u gornjem lijevom kutu, tamnosmeđom je tintom zabilježena stara signatura *SM. 21. H. 10*. Na praznom prednaslovnom listu, u gornjem desnom kutu, zabilježena je posveta *Harrara Ljudevitu Gaju*, malo niže potpisan je *Velimir Gaj 1873*, kao i na samoj naslovnici. Primj. b) nema korica.

NSK Zageb, R II B — 16° — 11 (St. sign.: R 352)

Posilović, Pavao

12. Naslađenie duhovno³⁴ Koi želi dobro živiti, potomtoga dobro umriti. ovdı učise. Način pomođi bolesnike umriti, također utišiti, i po-

³⁴ Bosanski franjevac i skradinski biskup, Pavao Posilović (o. 1600.—o. 1653.), sastavio je te dao 1639. prvi put tiskati bosansko-hrvatskom ćirilicom *Naslađenje duhovno* i posvetio ga fra Miji Bogetiću Jandrešiću (1590.—1662.), bibliofilu i kulturnomu djelatniku. To čudoredno-poučno djelo namijenjeno je ispovjednicima. Zapravo je to

nukovati osuđene na smart ô^t pravde. Iedan karstianin. Kako immase ispoviditi, i svoju dušu po razlogu izkušati, i pristupiti kispovidniku. Ioče mnoge molitve, i salme. I ostale stvari veoma potribnite iednomu pravomu karstianinu govoritiêi, i znati. Sastaĳlene i Istomačene po Fra Pavlu Posiloviju izplamoča (!) reda štota (!) Franceška iz provincie Bosanske.

U Mnecie na ahpv. [1682.] Po Nikoli Peccanu, Kĳnigaru umarcarii Podinšeĳnom Liliana. — [24] + 205/se l. (a8—c8, A8—Z8, Aa8, Bb12) : ilustr. ; 16° (a. 15,2×10,4 cm; b. 15,2 × 10,5 cm)

Listovi su označeni usporedno ćiriličnim slovima i arapskim brojkama. Tekst je otisnut crno-crvenom bojom. Na poleđini drugoga prednaslovno-ga lista donesena je velika grafika »Zdrava Maria milosti puna« (Navještenje Marijino), zatim su posvuda u tekstu donesene manje grafike s prizo-

preradba djela *Le sette trombe per risvegliar peccatore alla penitenza* (Venetia, 1612.) što ga je sastavio talijanski franjevac Bartolomeo Cambi da Saluzzo (1558.—1617.) te djela *Consolazione de' penitenti diuisa in quattro libri* (Napoli, 1574.) Bartolomea D'Angela († 1587.), talijanskoga dominikanca. Djelo je 1705. i 1756. doživjelo i dva latinična izdanja. U predgovoru naslovljenom »Početak« Posilović piše o svrsi toga djela: »Pristavĳliam ioče, da ove moie kĳnige biĳee mnogo korisne svakomu čoviku, koliko redovniku, toliko sekularu utištiti, i pokripiti, svakoga nemoĳnika, i osuĳenoga na smart, toiest, da dobrovoĳno primi smart, i da umie branitise protiva napasti diavaoskoj.«

rima iz Novoga zavjeta te prizori iz života svetaca. U primj. a), na naslovnom listu i na listu 81^v utisnut je ljubičasti četvrtasti žig »Knjižnica Franjevač. Samostana — Makarska — Br. 6679«. Na praznom prednaslovnom listu tamnosmeđom je tintom zabilježena bosansko-hrvatskom ćirilicom molitva *Očenaš*, zatim naslov djela *Naslaženie duhovno*, potom *Knige Ivana Tokiđa*. Primjerak je nakon restauriranja preuvezan u tvrdu kartonsku ljepenku (16×10,5 cm) presvučenu svijetlosmeđom kožom u slijepom tisku s rebrastim hrptom. Primjerak je uložen u kartonsku kutiju presvučenu kremastim povoštenim platnom. Primj. b) uvezan je u blijeđe hrapave kartonske korice (16,6×10,8 cm) s rebrastim hrptom prošivenim dvjema kožnim vrpčama. Na unutarnjoj strani prednjih korica nalijepljen je ekslibris s obiteljskim grbom grofova Macclesfield,³⁵ čija deviza je bila »Sapere aude«, ispod grba je otisnuto: South Library. Press mark, 161. A. 5. Ent.^d in Catalogue (1860.).³⁶

NSK Zagreb, R II B — 16° — 13 a, b

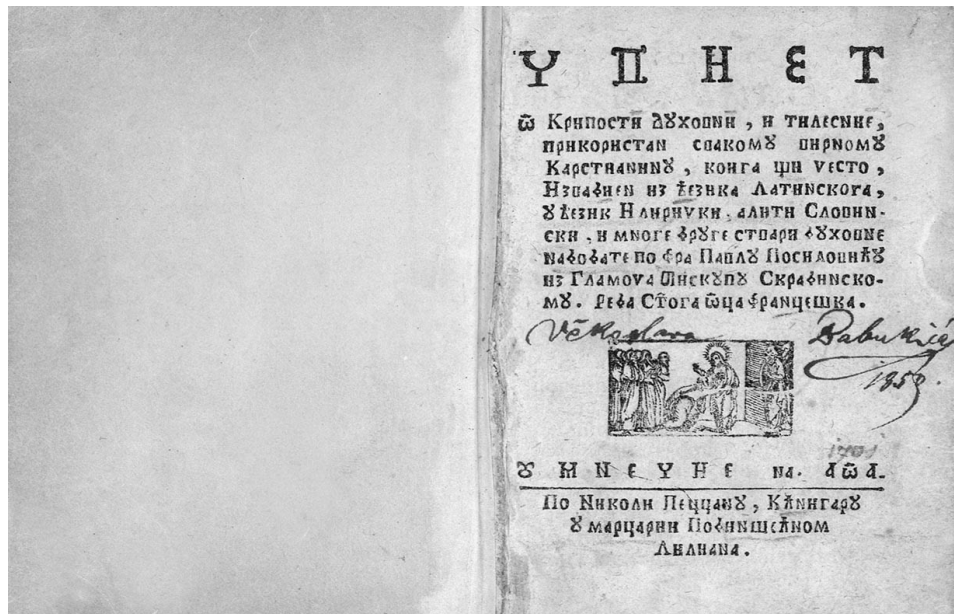
13. Cviet ô^t Kriposti duhovni, i tilesnie,³⁷ prikoristan svakomu virnomu Karstianinu, koiga či često, Izvadien iz êezika Latinskoga, u êezik

³⁵ Grofovi Macclesfield živjeli su u dvorcu Shirburn, blizu Oxforda u Engleskoj. U obiteljskoj knjižnici steklo se do XVIII. st. oko 2300 primjeraka izuzetno rijetkih znanstvenih djela. Knjižnicu su poslije raznijeli prekomorski i domaći sakupljači. Zanimljivo je podsjetiti da je Ruđer Josip Bošković (1711.—1787.) za boravka u Londonu bio primljen u Kraljevsko društvo (Royal Society), čiji je predsjednik tada bio zvjezdoznanac lord George Parker of Macclesfield (1695./1697.—1764.), i po čijoj je preporuci Bošković krenuo na putovanje u Carigrad, kako bi ondje, 5. lipnja 1761., promatrao prolazak Venere ispred Sunca.

³⁶ Na dražbi održanoj u tzv. »Part Seven: Bibles 1477—1739«, u Londonu 11. travnja 2006., na kojoj je prodana knjižnica »The Library of the Earls of Macclesfield removed from the Shirburn Castle«, Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu otkupila je i dvije knjige tiskane glagoljicom, časoslov *Briovièli hirvacki* što ga je Nikola Brozić priredio i dao u ožujku 1561. tiskati u Veneciji kod unukâ Andreje Torresanija te primjerak protestantskoga katekizma *Katehismus : Edna malahna kniga, u koi esu vele potribni i prudni nauki i artikuli prave krstianske vere*, tiskanog u Urachu, također 1561. godine, a poslije i djelo *Edni kratki razumni nauci, naipotrebnei i prudnei Artikuli ili Deli, stare prave Vere krstianske* tiskano 1562. glagoljicom u Urachu, zapravo prijevod djela *Loci communes rerum theologicarum* Philippa Melanchthona, u kojem se razlaže cijeli katekizam.

³⁷ Posilović je preveo s talijanskoga popularnu enciklopediju ćudoredno-poučnih rasprava *Fiore di virtù* (napisana između 1313. i 1323. i prevedena na španjolski, francuski, njemački, grčki, armenski, katalonski i rumunjski, a dijelom i na hrvatski glagoljicom), zapravo maksime antičkih pisaca, crkvenih otaca i pojedinih svetopisamskih knjiga te dao prvi put tiskati 1647. u Mletcima. Djelo je doživjelo i dva latinična izdanja 1712. i 1756. Pretisak izdanja iz 1701. priređen je 2002. u Frankfurtu na Majni (Cvijet od kriposti / Pavao Posilović ; als Fascimile herausgegeben und eingeleitet von

Ilirički, aliti Slovinski, i mnoge druge stvari duhovne nadodate po Fra Pavlu Posiloviju iz Glamoča Biskupu Skradinskomu. Reda S'toga ô'tca Franceška.

U Mnecie na a ô a. [1701.] Po Nikoli Peccanu, Kjnigaru u marcarri Podinšejnôm Liliana. — skz [= 227] + [5] str. (A16—F16, G20) ; 16° (a. 10,4×7,4 cm; b. 10,6×7,8 cm)

Stranice su označene ćiriličnim slovima. Djelo je posvećeno Ferdinandu IV. (1633. — 1654.), rimsko-njemačkomu caru. Inicijal *T* urešen je biljnim motivima. Primj. a) uvezan je u tvrdu kartonsku ljepenku (10,9×7,9 cm) presvučenu svijetlosmeđemramoriranim papirom, a hrbat i kutovi korica kožom u boji trule višnje. Na hrptu je u zlatotisku utisnut naslov »Posilo-

Wilfried Potthoff). Pavao je Knezović izdanje *Cvieta* iz 1701. transkribirao latinicom te objelodanio u *Zborniku o Pavlu Posiloviću* (Šibenik—Zagreb, 2001.). O Posilovićevu jeziku Darija Gabrić-Bagarić u studiji naslovljenoj *Jezik Pavla Posilovića* (str. 85) piše: »Kako su prvi bosanski franjevci svoj jezik oblikovali pod utjecajem hrvatske nabožne književnosti dubrovačkoga i dalmatinskoga područja, to će i u Posilovićev jezik ući neke odlike poznate najstarijim hrvatskim djelima, primjerice lekcionarima. Na njegovu se primjeru vidi vertikala koja spaja početke hrvatske primorske književnosti na narodnom jeziku sa štokavskom nabožnom književnosti u Bosni i vodi prema modernom hrvatskom jeziku, također sa štokavskom podlogom. U tom svjetlu gledana, bosanska je franjevačka književnost neposredna pretpovijest hrvatskoga standardnoga jezika.«

vić Cviet«. Na naslovnici je donesen vlastoručni potpis *Vjekoslava Babukića*³⁸ 1859. U *Inventarnoj knjizi* je zabilježeno: Primj. a) dar je Vjekoslava Babukića Ljudevitu Gaju. Na poleđini naslovnice utisnut je jajoliki tamnozeleni žig »Kralj. sveučilišna biblioteka u Zagrebu«. Primj. b) uvezan je u tamnosmeđu kožu (10×7 cm, otkupljen je od »Antikvarijata Matice hrvatske u Zagrebu« 12. studenoga 1971. Bilo u vlasništvu obitelji Sečenji u Zagrebu. Naslovnica je oštećena.

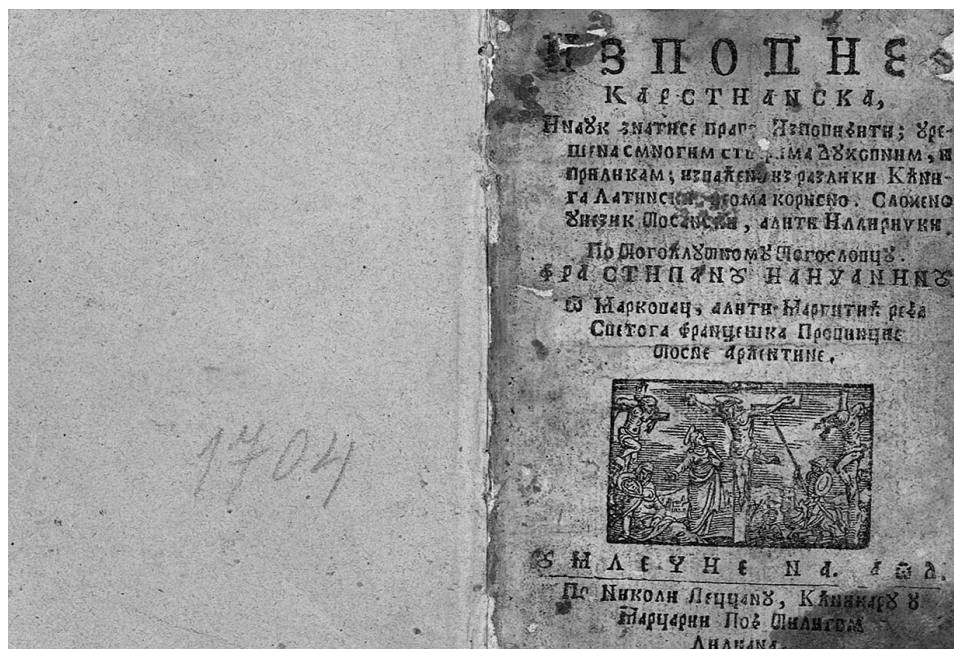
NSK Zagreb, R II B — 16° — 4 a (St. sign.: R 357), b

Margitić, Stjepan Markovac

14. Izpovied karstianska,³⁹ Inauk znatise pravo Izpoviditi; Urešena s mnogim stvarima Duhovnim, i prilikam; izvajeno iz razliki Kjniga

³⁸ Vjekoslav Babukić (1812.—1875.), jezikoslovac.

³⁹ Teolog i bosanski franjevac, Pavao Markovac Margitić (o. 1650.—1730.), u predgovoru »Počenomu, i dobromu čiocu« o hrvatskom jeziku, ali i o stanju knjige te pismenosti u Bosni, piše: »Imma izezika daiedan zdругim imma priliku, aliti pomišan, kano Italianski, i Latinski, aliti diački. Ali izezik Bosanski čo zovu Illirički, nisiednimse neslaže, nitise niedan toliko razširio po razliki kraještvi kako svak zna; aliseie izkvario namnogo mista, isvuda, ipomiešao srazlicim izezici; kako ubosni siezikom turskim okrai mora si Italianskim. Ikada mi ubosni govorimo mnoge turske rieči mešemo, imiešamo: tako udalmacii iudubrovniku, mnoge rieči mešu italinski. Unas ubosni neima redovnika aliti uba malo koi neumie tri, ali četiri izezika, imnogesu kjnige čampali, i iztomačili uiezik bosanski, ali slovim latinskim; aveji dio ošpuka neumie uona slova, inašate čampa ostavljena, izabačena, posli divkovija i iposilovija, aveomasu potribite kjnige ubosni unaša slova, iunaš izezik ...«. Djelo sadržava tumačenje ispovijedi te zbirku pobožnih pjesama: *Verši oš Imena Isusova; Verši oš Tiela, i Karvi Isusove; Verši oš Uznesenja Blažene Dvice Marie Nanebesa; Verši oš Svetoga Ivana Karstitejla; Verši oš Svetoga ošca Franceška; Verši oš Svetoga Stipana; Verši oš Svete Klare, Dvice, reda Svetoga ošca Franceška; Govorejnje Kako Isukarst, izvede Svete ošte Izlimba složeno uoverše; Verši oš duše osužene kako bi očitovano Svetomu Bernardu*. Margitić je *Izpovied* sastavio prema djelu *Casos raros de la confesion* (Valencia, 1653.) španjolskog isusovca Cristofora Vege (1595.—1672.), zatim djelima bosanskih franjevaca Divkovića, Matijevića i Posilovića. Čudesa i događaji ispriповijedani u *Izpoviedi* ušli su u gotovo sve molitvenike XVII. i XVIII. st. Narod je to veoma popularno djelo po autoru prozvao *Stipanušom* ili *Stjepanušom*, i ono je doživjelo više izdanja, među kojima i dva latinična, jedno u Mletcima 1799., drugo u Splitu 1849. Ivan Pederin u radu pod naslovom *Pojam jezičnog i književnog standarda kod bogoljubnog bogoslovca Stipana Margitića Jajčanina* (str. 217) o značaju Margitićeva djela i jezika piše: »Sa sedam izdanja, *Ispovid* spada u najčitnije knjige naše stare književnosti poslije Kačićeva *Razgovora ugodnoga*. ... Margitićeva redakcija postala je u neku ruku 'konačna', podesna za širok prostor između Drave, Drine i Jadrana, što potvrđuje omiljenost te knjige u narodu i velik broj izdanja, naročito u XVIII. st. *Ispovid* je prva hrvatska knjiga koja je osvojila mase i doživjela masovne naklade. Bjelodano je, da je to bilo moguće zato što je Margitić postigao jednu tako reći općehrvatsku *koinè*, jedan jezični i naobrazbeni standard prihvaćen na jednom

Latinski, veoma korisno. Složeno uiezik Bosanski, aliti Illirički. Po Bogoļjubnomu Bogoslovcu. Fra Stipanu Iaićaninu ôt Markovac, aliti Margitiĵ reda Svetoga Frančeška Provincie Bosne Arĵentine.

U Mlecie na a ô d . [1704.] Po Nikoli Peccanu, Kĵnigaru u Marcarii Pod Biligom Liliana. – [8] + [22] + [2] + spe [= 285] str. (a8—b8, A8—S8) : ilustr. ; 16° (a. 10,4×7,2 cm; b. 10,2×7 cm; c. 10,5×7,4 cm; d. 11,5×7,9 cm)

Stranice su označene ćirilичnim slovima. Tekst je urešen manjim grafikama s prizorima iz Novoga zavjeta te likovima svetaca, a na poledini lista b8 donesena je grafika s prizorima Isusove muke i raspeća. Primj. a) uvezan je u tvrdu kartonsku ljepenku (10,9×7,4 cm) kožom u boji trule višnje s rebrastim hrptom. Na naljepnici, na unutarnjoj strani prednjih korica, u lijevom gornjem kutu, tamnosmeđom je tintom zabilježena signatura SM. 21. H. 15., a na praznom prednaslovnom listu rukom je zabilježeno *Gospodinu Ljudevitu Gaju*, pa ispod toga potpisan *Velimir Gaj 1873*. Nedostaje zadnji list, a na kraju je nadodano osam listova (str. 157—172) iz Divkovićeve *Nauka karstianskoga*. Primj. b) uvezan je u tvrdu kartonsku ljepenku (10,5×7,4 cm) presvučenu tamnosmeđom kožom u zlatotisku, na hrptu je

tako širokom području, kakvo dotadašnji hrvatski pisci nisu mogli ni sanjati. *Ispovid* je prvi veliki i značajni pokret standardizacije hrvatskog jezika velikih i općih razmjera. Pa iako Margitić svoj jezik naziva bosanskim ili iliričkim, njegovo oslanjanje na jezik južnohrvatskih, dalmatinskih gradova je očigledno.«

utisnut naslov »Molitvena knjiga«, na str. n [50] zabilježeno je brzopisnom glagoljicom *ovoje libar mene don ĵure šibule iz žmana*. Na naljepnici, na unutarnjoj strani prednjih korica, u lijevom gornjem kutu, tamnosmeđom je tintom zabilježena stara signatura *SM. 21. H. 16.*, na praznom prednaslovnom listu te na poleđini naslovnice, kao i na zadnjem praznom listu, utisnut je okrugli ljubičasti žig »Kr. univerzitetska biblioteka Zagreb«. Primj. c) restauriran je 2008., pa preuvezan u tvrdu kartonsku ljepenu (11,8×7,9 cm) presvučenu crnom kožom s rebrastim hrptom. Nedostaje prvih trinaest listova. Primj. d) restauriran je 2009., pa preuvezan je u tvrdu kartonsku ljepenu (12,5×8,7 cm) presvučenu svijetlosmeđom kožom. Nedostaje prvi list s naslovnicom. Na poleđini praznoga prednaslovnoga lista zabilježeno je bosansko-hrvatskom ćirilicom: *Po Svi sveti na nedilu dana, a na drugom je listu tamnosmeđom tintom potpisan Velimir Gaj 1873.* te na prvom praznom listu, iza tiskanoga teksta, zabilježeno brzopisnom bosansko-hrvatskom ćirilicom: *Ovo su kĳnige Luke Milanoviĳa neka se znadu ako bi izgubio ili tko odnio neka ne zatai tako mu se duša ne ie rubila miseca travna: 2. p. G. N. i ô 3.*

NSK Zagreb, R II B — 16° — 2 a (St. sign.: R 355), b (St. sign.: R 356), c (St. sign.: R 356), d (St. sign.: R 356)

15. Fala ô^tsveti,⁴⁰ alliti govoreĳnia ô^tsvetkovina zabilĳeni prikogodiĳa. Takoier govoreĳnia svarhu Evanĳelia, u svenediĳle prikogodiĳa: Istomaĳeno izrazliki kĳniga latinski, isloĳeno uiezik illiriĳki, po Bogojĳlubnomu Bogoslovcu. Ô^t. P. Fra Stipanu Iaiĳaninu Markovcu, Aliti Margitiĳu, izkraĳlestva bosanskoga.

⁴⁰ Margitić je sastavio zbirku u kojoj su sadržane propovijedi za svetkovine i sve nedjelje u godini. Zapravo su to prijevodi i preradbe latinskih i talijanskih tekstova obogaćenih pričama iz svakodnevnoga života. Margitićev je jezik hrvatska štokavština, mješavina ikavsko-ijekavskoga govora pod izravnim utjecajem dalmatinsko-dubrovaĳke knjiĳevnosti. U predgovoru »Poĳenom, i dobromu ĳiocu« Margitić se ispriĳava što nije toĳnije oznaĳio navode iz Svetoga pisma, kao i zbog tiskarskih pogrĳešaka »Aĳo nisam stavio poglavia ô^t pisma svetoga, nie potribe, zaĳo niti umiu, nirazumiu: agdi naideš govori Apoĳo onoiĳe Sveti Pavao; agdi naideš govori prorok, onoiĳe David. Ô^tnauĳiteĳla uzmi Sveĳ Auguština, ostalisu, imenovani, nemoi ô^tsebe ĳa reĳi protiva Bogu, iviri Katoliĳanskoj neĳeš zastranit. Agdi naideš danie naprav upisano, alli liepo, iztomaĳeno uiezik bosanski, ondi skuĳai, i izvitui moie neumitenstvo, ineznaĳne. Agdi naideš daie ĳampa pomankala, da dobro nestoi, islova mankaui, i promiĳnena, perom namisti, iskuĳaih, i izvitui ĳampature, spomenise daneumiu govorit, nirazumiu bosanski«, i na kraju se preporuĳuje u molitve »I ô^tmoieise duše spomeni u molitva tvoih«.

U Mleci, a ô i. [= 1708.] Po Nikoli Pecani pod Biligom ôčiliana.,. – 2[4] + sc3/296 str. (A8–T8) : ilustr. ; 8° (a. 22,2×16 cm; b. 21,2×15,2 cm; c. 22,6×16,2 cm)

Tekst je otisnut dvostupačno, a stranice su označene usporedno ćiriličnim slovima i arapskim brojkama. Na poleđini l. 2[4] donesena je grafika »Isus na križu«, a na str. 128 grafika »Isus u svojoj slavi s majkom Marijom i sv. Ivanom Krstiteljem te zborom svetaca«. Primj. a) uvezan je u tvrdu kartonsku ljepenk (22,7×16,3 cm) presvučenu svijetlosmeđom kožom, hrbat je otpao. Na poleđini zadnjega praznoga lista zabilježeno je tamnosmeđom tintom i latiničnim brzopisom *Dall' Ordinariato Vescovile Spalato 25/4? 1870*, a na unutarnjoj strani stražnjih korica: *Dragi Moj martine moj mili brate Dajemti znati dasam zdravo tako želim da ovo Moje malo pismo nadje itebe ulipomu zdravlju iveselju Dragi moj pobro tisi meni pisa un[da] Kamoj pobro Zbogom Mili Pisa Na 28/ veljače Akrap Jo od Sinja u Bisku*. Primj. b) uvezan je u tvrdu kartonsku ljepenk (22×15 cm) presvučenu crvenocrnomramoriranim papirom, a hrbat crnim povoštenim platnom na kojem je u zlatotisku utisnut naslov »Fra Stipan Hvala od svetih«. Na naljepnici, u gornjem lijevom kutu prednjih korica tamnosmeđom je tintom zabilježena stara signatura *SM. 21. H. 2*. Primj. c) uvezan je u meku kartonsku ljepenk (23,7×16,5 cm) presvučenu blijedosmeđim hrapavim papirom, a hrbat je ojačan bijelom kožom. Na unutarnjoj strani prednjih korica svijetlosme-

đom je tintom zabilježeno bosansko-hrvatskom ćirilicom: *Babaie bolovala Dicasu babu kiselinom škropila; čo me škropite dičice moia; škropimote bako da nate mue nepadaju*, a na licu praznoga prednaslovnoga lista, u gornjem dijelu: *U utorak na Duove čijese die god bio postavio Moisiu i Aronu i ovako pismo govori, biše im dao zapovidi u šest stotina i trideset zapovidi, i ovese sve obsluživaiu*, zatim u sredini: *Predika 4 nedišle pò Duovi lipaie ilasno upantiti*, potom malo niže: *O arkaša lip razgovor — iči unedišlu meu osmine Spasova dneva*, onda na naslovnici: *Ovosu kŕnige oca Fra Ilie Pišliča s Miljevaca*.

NSK Zagreb, R II B — 8° — 5 a (St. sign. R 350), b (St. sign.: R 350), c (St. sign.: 192.469)

Pejkić, Krsto

16. Zrcalo istine med Carke istočne i zapadnje.⁴¹ Od dom Karstu Peikija od Ĵiprovac.⁴² Kanonika Pečuisckoga.

U Mnećie na. ađiž. [= 1716.] Po Nikoli Peccanu, Kĵnigaru u marćarii Podinšeĵnom Liliana. — [2] + [2] + [6] + 106 + [3] str. (A12—E12) ; 16° (a. 14,4×7,9 cm; b. 13,6×7,9 cm)

Stranice su oznaćene arapskim brojkama. Inicijal Q urešen je biljnim motivima. Primj. a) uvezan je u tvrdu kartonsku ljepenku (15×8,5 cm) presvućenu svijetlosmeđemramoriranim papirom, a hrbat i kutovi korica tamnosmeđom koŷom. Na hrptu je u zlatotisku utisnut naslov »Peićić Zar-

⁴¹ Teološka kontroverzija u hrvatskim zemljama, kao knjiŷevni rod koji se unutar kršćanske teologije bavi međuvjerskim pitanjima, posebno kontroverzija s pravoslavljem, ćini dobar dio svega knjiŷevno-teološkoga rada u Hrvatskoj u XVIII. i drugoj polovici XIX. st. U nastojanjima oko sjedinjenja pravoslavaca s katolicima bugarski katolićki teolog i misionar, Krsto Pejkić (1665.—1731.), u svim se svojim djelima (*Additamentum, Concordia, Mahometanus, Zrcalo*) bavio kontroverzistićkom teologijom. U *Zrcalu* se obraća svim »Ilirima«, tj. svim juŷnim Slavenima, katolicima i pravoslavnicima, kako onima u autrijskim zemljama tako i onima u Turskom carstvu. U predgovoru »Ćiocu razboritomu« ŷali se kako se pravoslavni svećenici nimalo ne trude pribliŷiti se katolicima nego »govorise siromahom hristianom, da u carke naše ne idu: govorise, daie boĳle turćin biti, nego zdruŷitise carkvi zapadĵnoić«. Na kraju porućuje da će se boriti za jedinstvo istoćne i zapadne crkve sve do svoje smrti te se isprićava zbog jezićnih pogrješka »ia spomoĳi Boŷiom raditiĳu ĵia do smarti moie radi rećeno iedinstve carkveno. Samo molim svieoni, koĩ budu ćiti ovu kĵniŷicu: parvo, da oproste moie pomajnkane, ako bi koie bilo, navlastito iezika. Drugo da, kadgod govore meĳu sobom Karstiane, i hristiane, iedan drugoga nepogaĳĳiu, nego stihostim, slatkostim, i poniŷenstvom govore, ier soholostiu iedinstvo biti nemore: naipolse, da moiu grišnu dušu Bogu priporuće«. Josip Turćinović u knjizi pod naslovom *Misionar Podunavlja Bugarin Krsto Pejkić* (str. 93 i 94) o Pejkićevu jeziku, kao i pismu kojim je djelo tiskano, piše: »Kada se pisac morao odlućiti kojim bi jezikom i pismom ovakvu knjigu tiskao, našao se pred istim problemima s kojima se u XVII. stoljeću suoćavala i Kongregacija de Propaganda Fide kad je za sve Juŷne Slavene pokušavala izabrati jedan zajednićki jezik i pismo. Pejkić se odlućio za ono isto rješenje koje je povremeno prevladavalo i u Propagandinu gledanju: za hrvatski jezik (bosansku ŷtokavštinu kao najprošireniĳi govor) i bosanćicu (kao najbliŷu pismu pravoslavnih Slavena).« Zanimarimo li Pejkićeve bugarizme, suglasit ćemo se s tim da je »Zrcalo napisano upravo onakvim jezikom kakav se oko 1715. morao govoriti u gradu Pećuhu: ŷtokavšćina s preteŷno ikavskim refleksima uz rjeđe ijekavske, odnosno ekavske reflekse, i uz poneki ćakavski ili kajkavski elemenat«. Takva je jezićna situacija u Pećuhu nastala zbog doseljavanja Hrvata ŷtokavaca iz istoćne Bosne oko 1700. te ćakavaca iz Ogulina i Brinja 1714. Pejkić je to djelo s manĳim izmjenama preveo na latinski jezik u namjeri da ga ponudi i pravoslavnim Rumunjima te ga 1725. u Mletcima izdao pod naslovom *Speculum veritatis inter orientalem, et occidentalem ecclesias refulgens*. P. Stošić je godine 1724. ćirilćnu verziju prenio latinićnim brzopisom na II+236 papirnih stranica vel. 13,8×10 cm (R 4359).

⁴² Ćiprovci su katolićka enklava i nekadašnje kulturno središte u Bugarskoj. Naselili su ih saski rudari u XIII. i XIV. st.

calo«. Na naljepnici, u gornjem lijevom kutu, na unutarnoj strani prednjih korica, tamnosmeđom je tintom zabilježena stara signatura SM. 21. H. 13. Primj. b) uvezan je u tvrdu kartonsku ljepenu (13,8×8,5 cm) presvučenu svijetlosmeđemramoriranim papirom, a hrbat tamnosmeđim povoštenim platnom. Na hrptu je u zlatotisku utisnut naslov »Levaković Peikić Compendium«. U tom su primjerku privezana još dva djela jednake veličine (13,6×7,9 cm): 1. *Compendio della vita, virtu', martirio, e miracoli di San Fedele da Signamaringa cappuccino, ...* In Bologna per Lelio dalla Volpe. 1746. *Con licenza de' Superiori.* — 21 + [1] str.; 2. *Compendio della vita, virtu, e miracoli d S. Giuseppe da Leonessa predicatore cappucino Tratto dagli atti della sacra Congregazione de' Riti.* In Bologna per Lelio dalla Volpe. 1746. *Con licenza de' Superiori.* — 24 str.

NSK Zagreb, R II B — 16° — 15 a (St. sign.: R 353), b (St. sign.: R 353)

Literatura

- Bratulić, Josip. 1996. *Trnava i Požun (Bratislava) i hrvatska tiskana knjiga XVII. i XVIII. stoljeća.* Croatica : prinosi proučavanju hrvatske književnosti, XXVI, sv. 42/43/44. Zagreb. 81–88.
- Čurčić, Laza. 1988. *Tobožnja unijatska štamparija u Trnavi.* Srpske knjige i srpski pisci 18. veka. Novi Sad : Književna zajednica Novog Sada. (Edicija Novi Sad ; knj. 118). 5–31.
- Dorđević, Đorđe S. *Matija Divković : prilog istoriji srpske književnosti XVII veka.* Glas Srpske kraljevske akademije, Beograd, LII(1896), str. 30–139; Glas Srpske kraljevske akademije, Beograd, LIII(1898), str. 1–136.
- Gabrić-Bagarić, Darija. 1982. *Divkovićev »Nauk krstjanski« (mali) prema Kašićevom i Komulovićevom »Nauku«.* Zbornik radova o Matiji Divkoviću / [Naučni skup Matija Divković — djelo i vrijeme, Sarajevo, 11, 12. i 13. decembra 1981. godine ; organizator Institut za jezik i književnost u Sarajevu ; organizacioni odbor Herta Kuna... et al.]. Sarajevo : Institut za jezik i književnost. 115–130.
- Gabrić-Bagarić, Darija. *Jezik Pavla Posilovića.* Zbornik o Pavlu Posiloviću : zbornik radova sa znanstvenoga skupa »Pavao Posilović i šibensko-skradinski kraj u njegovo doba«, Skradin — Visovac, 27.–28. listopada 2000. / [uredništvo zbornika Pavao Knezović, Marinko Šišak, Milivoj Zenić]. Šibenik : Gradska knjižnica »Juraj Šižgorić« ; Zagreb : Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, 2001. (Šibenik : Tiskara »Kačić«), str. 53–85.
- Hegeduš, Antal. 1978. *Ćirilske knjige i ćirilska slova štamparije u Trnavi.* Zbornik Matice srpske za književnost i jezik 26, sv. 1. Novi Sad. 99–109.

- Hercigonja, Eduard. 1982. *Ogledi iz stilematike Divkovićevih »Besjeda«*. Zbornik radova o Matiji Divkoviću / [Naučni skup Matija Divković — djelo i vrijeme, Sarajevo, 11, 12. i 13. decembra 1981. godine ; organizator Institut za jezik i književnost u Sarajevu ; organizacioni odbor Herta Kuna... et al.]. Sarajevo : Institut za jezik i književnost. 55–82.
- Hoško, Franjo Emanuel. 1985. *Negdašnji hrvatski katekizmi*. Zagreb: Salezijski provincijalat (Biblioteka Orijeantacije ; 4).
- Jurić, Josip. 1934. *Pokušaj »Zbora za širenje vjere« god 1627. da kod Južnih Slavena uvede zajedničko pismo*. Croatia sacra : arkiv za crkvenu povijest Hrvata 4, sv. 8. Zagreb. 143–174.
- Jurić, Šime. *Iugoslaviae scriptores Latini recentioris aetatis. Pars I : Opera scriptorum Latinorum natione Croatarum usque ad annum 1848. typis edita. Bibliographiae fundamenta*. Tomi I–II. [+ Ad tomos I et II Additamentum I.] Collegit et digessit prof. Šime Jurić. Editionem curavit dr. Zlatko Herkov. Adiuvantibus: Vera Bonifačić, Ljerka Madirazza, Anica Pleše, Ljerka Zetović. Zagrabiae : Institutum historicum Academiae scientiarum et artium Slavorum meridionalium, 1968. [1971., 1982.]
- Karamatić, Marko. 1982. *Kršćanska izobrazba djece i mladih u Bosni u 19. stoljeću*. Kačić : zbornik Franjevačke provincije Presvetoga Otkupitelja, XIV. Split. 143–154.
- Knezović, Pavao. 2001. *Rimski pisci u »Cvietu«*. Zbornik o Pavlu Posiloviću : zbornik radova sa znanstvenoga skupa »Pavao Posilović i šibensko-skradinski kraj u njegovo doba«, Skradin — Visovac, 27. — 28. listopada 2000. / [uredništvo zbornika Pavao Knezović, Marinko Šišak, Milivoj Zenić]. Šibenik : Gradska knjižnica »Juraj Šižgorić« ; Zagreb : Hrvatski studij Sveučilišta u Zagrebu. (Šibenik : Tiskara »Kačić«). 17–52.
- Kolendić, Petar. 1915. *Fra Pavao Posilović i njegovo »Naslađenje«*. Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti 206. Zagreb. 168–217.
- Kovačić, Anto Slavko. 1991. *Biobibliografija franjevacu Bosne Srebrene : prilog povijesti hrvatske književnosti i kulture*. Sarajevo : Svjetlost : Narodna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine : Franjevački provincijalat Bosne Srebrene (Sarajevo : Oslobođenje).
- Kovačić, Anto Slavko. 1982. *Bibliografija radova Matije Divkovića i literatura o njemu*. Zbornik radova o Matiji Divkoviću / [Naučni skup Matija Divković — djelo i vrijeme, Sarajevo, 11, 12. i 13. decembra 1981. godine ; organizator Institut za jezik i književnost u Sarajevu ; organizacioni odbor Herta Kuna... et al.]. Sarajevo : Institut za jezik i književnost. 343–361.
- Kovačić, Anto Slavko. 1982. *Književno-povijesni sudovi o Matiji Divkoviću i njegovom književnom stvaralaštvu*. Zbornik radova o Matiji Divkoviću / [Naučni skup Matija Divković — djelo i vrijeme, Sarajevo, 11, 12. i 13.

- decembra 1981. godine ; organizator Institut za jezik i književnost u Sarajevu ; organizacioni odbor Herta Kuna... et al.]. Sarajevo : Institut za jezik i književnost. 207—222.
- Kukuljević Sakcinski, Ivan. *Bibliografija hrvatska* Zagreb : Brzotiskom Dragutina Albrechta, 1860. + *Dodatak k prvomu dielu*. U Zagrebu : Tiskom i nakladom Antuna Jakića, 1863.
- Kurelac, Fran. 1861. *Pokorni i mnozi ini psalmi Davidovi složeni u slovinjski jazik po Šimunu Budineu popu Zadraninu*. Na Rēci : troškom piščevim. I—XXXV.
- Mihaljević, Vine. 1999. *Primjerci Divkovićeovih djela u nekim europskim knjižnicama*. Bilten Franjevačke teologije — Sarajevo, XXVI, br. 2. Sarajevo. 425—433.
- Nazor, Anica. 1982. *Divkovićeova djela u glagoljskim rukopisima 17. i 18. stoljeća*. Zbornik radova o Matiji Divkoviću / [Naučni skup Matija Divković — djelo i vrijeme, Sarajevo, 11, 12. i 13. decembra 1981. godine ; organizator Institut za jezik i književnost u Sarajevu ; organizacioni odbor Herta Kuna ... et al.]. Sarajevo : Institut za jezik i književnost. 163—173.
- Pavešić, Slavko. 1968. *Jezik Stjepana Matijevića : prilog poznavanju jezika bosanskih franjevaca 17. stoljeća*. Rasprave Instituta za jezik 1. Zagreb. 371—484.
- Pederin, Ivan. 1971. *Pojam jezičnog i književnog standarda kod bogoljubnog bogoslovca Stipana Margitića Jajčanina*. Kritika : dvomjesečni časopis za kritiku umjetnosti i kulturnopolitička pitanja IV, br. 17. Zagreb. 211—224.
- Pederin, Ivan. 1971. *Hrvatski jezični standard i promicanje vjere u XVII i XVIII st.* Kačić : zbornik Franj. provincije Presvetoga Otkupitelja 4. Split. 71—81.
- Petrović, Ivanka. 1982. »Sto čudesa« *Matije Divkovića u kontekstu zapadnoeuropske i hrvatskoglagoljske književnosti*. Zbornik radova o Matiji Divkoviću / [Naučni skup Matija Divković — djelo i vrijeme, Sarajevo, 11, 12. i 13. decembra 1981. godine ; organizator Institut za jezik i književnost u Sarajevu ; organizacioni odbor Herta Kuna et al.]. Sarajevo : Institut za jezik i književnost. 175—206.
- Rešetar, Milan. 1928—1929. *Posilovićev ikavsko-jekavski govor*. Južnoslovenski filolog : povremeni spis za slovensku filologiju i lingvistiku VIII. Beograd. 83—87.
- Schmitz, Werner. *Südslavischer Buchdruck in Venedig (16.—18. Jahrhundert) : Bibliographie und Untersuchungen*. Giessen : Wilhelm Schmitz Verlag, 1977. (Osteuropastudien der Hochschulen des Landes Hessen Reihe II. Marburger Abhandlungen zur Geschichte und Kultur Osteuropas Herausgegeben von Hans-Bernd Harder und Peter Scheibert ; Bd. 15)

- Strohal, Rudolf. 1922. *Pregled tiskara, u kojima su se štampale hrvatske knjige od najstarijih vremena do osnutka Jugoslavenske akademije*. Nastavni vjesnik : časopis za srednje škole 30. Zagreb. 19–26.
- Štefanić, Vjekoslav. 1938. *Bellarmino-Komulovićevo Kršćanski nauk*. Vrela i prinosi : zbornik za povijest Isusovačkoga reda u hrvatskim krajevima, sv. 8. Sarajevo. 1–50.
- Štefanić, Vjekoslav. 1938. *Jakov Ledesma i njegov »Nauk karstianski« (1583)*. Vrela i prinosi : zbornik za povijest Isusovačkoga reda u hrvatskim krajevima (Posebno izdanje br. 2). Sarajevo. I–XLII + 1–36.
- Štefanić, Vjekoslav. 1940. *Mali kršćanski nauk J. Ledesme u hrvatskom prijevodu od g. 1578*. Vrela i prinosi : zbornik za povijest Isusovačkoga reda u hrvatskim krajevima, sv. 11. Sarajevo. 68–91.
- Šurmin, Đuro. 1900. *Iz zajedničke književne prošlosti Bosne i Slavonije*. Spomen-cvijeće iz hrvatskih i slovenskih dubrava. Zagreb. 536–547.
- Turčinović, Josip. 1973. *Misionar Podunavlja : Krsto Pejkić (1665–1731)*. Zagreb : Kršćanska sadašnjost. (Analecta Croatica christiana : biblioteka Centra za koncilsku istraživanja, dokumentaciju i informacije »Kršćanska sadašnjost«; sv. V)
- Urlić, Šime. 1911. *Izvori Divkovićeovih priča, legenda i Gospinih »zlamenja«*. Nastavni vjesnik : list za srednje škole XIX, sv. 4. Zagreb. 241–264.
- Urlić, Šime. 1921. *Nešto o izvorima Divkovićeovih Besjeda*. Rad Jugoslavenske akademije i umjetnosti 224. Zagreb. 313–347.
- Vukomanović, Slavko. 1971. *Jezik Stipana Markovca Margitića*. Beograd : Filološki fakultet Beogradskog univerziteta. (Monografije ; knj. XXXIX)
- Zelliger, Alojz. 1931. *Pantheon Tyrnaviense. Bibliographicam continens recensionem operum typis Tyrnaviensibus aa. 1578–1930 editorum ... Tyrnaviae : Typis Academicis*.

Croatian cyrillic books in the Collection of manuscripts and old books of the National and University Library in Zagreb

Abstract

The Collection of Manuscripts and Old Books of the National and University Library in Zagreb holds a special group among Croatian books in Latin and Glagolitic script — a total of sixteen titles, i.e. twenty five book items printed in Bosnian-Croatian Cyrillic script. These are mainly translations and adaptations of the works of early foreign authors, chiefly church teachers and theologians, whose teachings were generally accepted in the catholic world.

The books were published in sixteenth, seventeenth and eighteenth centuries in Venice, Rome, Urach and Trnava (Slovakia).

In the present work the books in Cyrillic are divided by their content: primers, catechisms, legends about Mary, New Testament and theological, i.e. moral-instructive prose. The books are ordered chronologically by the publishing date. Description of each work contains a fully transcribed title, imprint and physical description, a copy of title page, description of binding as well as shelf mark of the location. Due to limited space, a detailed description of content had to be omitted.

The transcription of Cyrillic letters into Latin was based on the *letter by letter* principle, and accordingly some symbols were used that do not belong to Croatian graphemes like: *ĵ, ĉ, ê, њ*.

Subsequent notes in Cyrillic, Glagolitic and Latin are especially interesting, speaking about the fate and journey of an individual copy before it reached the National and University Library in Zagreb. These notes testify that learned Croats of the past times were well acquainted with and used all three scripts equally.

Ključne riječi: bosansko-hrvatska ćirilica, ćirilične knjige, Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, Zbirka rukopisa i starih knjiga

Key words: Bosnian-Croatian Cyrillic script, Cyrillic books, National and University Library in Zagreb, Collection of Manuscripts and Old Books